Јер Ӱстӱниҥ пролетарлары бириклегер!

АЛТАЙ ДЕЛЕГАТКАЛАРДЫҤ ЈУУНДАРЫНЫҤ

ПРОГРАММАЗЫ

(ПРОГРАММА ДЕЛЕГАТСКИХ СОБРАНИЙ).

Ойрот Областыҥ ВКП(б) Обкомы чыгарган.
1 9 2 9.

Ойрот.
3-283

Јер Ӱстӱниҥ пролетарлары бириклегер!

АЛТАЙ ДЕЛЕГАТКАЛАРДЫҤ ЈУУНДАРЫНЫҤ

ПРОГРАММАЗЫ

(ПРОГРАММА ДЕЛЕГАТСКИХ СОБРАНИЙ).

Г.П.Б-ка обяз. экз.
Лнгр. 1930 г.
Акт № 9-125

Инв. №

Ойрот Ӧбластыҥ ВКП(б) Ӧбкомы чыгарган.
1929.

Јарттап айдар бичик.

Бу бичиктиҥ куучындарында кандый-ла иш-керекти кэ найца бӱдӱретэнин аайлап, јарттап учурлап турарын бӧ лӱктэп салган. Мунаҥ улам куучынныҥ учурына кирген кэрэкти аайлап јарттап алары јэҥил —бу бичикти кычырып, эрмэк-куучынды баштап-башкарып турган кижи [мунаҥ ары бу бичикте мундый кижини „башчы-кижи“ деп, кыскарта айдып туралы] куучынныҥ бӧлӱгин јакшы ј рт кычырып бэрэр, оныҥ кийниндэ кычырганынаҥ улам сур жып-карулажып, учурга кирген керакти јарттап турар.

Башчы-кижи куучын эрмек эдэриниҥ алдында озо бойы оо бэлэттэнип алар кэрэк: куу ынныҥ учурына кирэр кэрэкти база кандый бичиктэ, газеттэ (орус тилин билэр болзо, орус-та бичиктэ) јарттап, учурлап айтканын кычырып алар кэрэк, ол бичикгэрдэ айдылганынаҥ шӱӱлтээ кэрэктӱ тоолорды ӧскӧ-дэ нэмэни ӱндубаска чаазынга бичип алар кэрэк. Јурт-улустыҥ јадыжында, ижиндэ шӱӱлтээ киргэдий нэмэни алып ок турар керек.

Јурт-улустыҥ јалыжында, иш-кэрэк эдэриндэ шӱӱлтээ киргэдий нэ-лэ нэмэни јууп турарын анчадала кичээр кэрэк. Јаткан јурттыҥ иш-керек эдэрин куучын-эрмэктиҥ шӱӱлтэзинэ кошпозо, делегаткалар программаны јакшы јазап јарттап болбос, сагыштарына алынбас. Куучын-эрмэк эдэр алдында башчы-кижи куучынныҥ учурына кэлижэр иштӱ организацияга барып, кэрэктӱ нэмэни сурап угып алар керек, ундубаска оны бичип алар керек. (Ондый бол гондо, бу бичиктиҥ „кооператив кереги“ деп адалган 5-чи куучынныҥ алдында башчы-кижи јери-јуртында бар-ла ко оперативтардыҥ -кооператив садуу, сӱт-ӧмӧлик, кредит-нӧ кӧрлик- -ончозына барып, кэрэктӱ нэмэзин сурап алар кэрэк).

Куучын-эрмэк болып турган тушта делегаткалар бой лоры суру эдип, кару бэрип, сӱмэ айдып, шӱӱлтээ кирижип, бойлорыныҥ айыл-јуртында иш керэк эдэриндэ учур лу болор нэ-нэмэ бар, куучындап берип турзын дэп, баш чы кижи кичээп турар кэрэк. Ол мундый болып турзын дэгэжин, башчы кижи куучын-эрмекти кӧп-кӧп айдарын

кичээбэй јӱрзин, нэмэни учурлап айдайын дээ, кыскарта, јарт айдар кэрэк, кижиниҥ айткан эрмэгин кичээп угып алып тӱрар кэрэк, айдынып болбой турган кижиниҥ эрмегин кӧндиктирип, болыжып турар керэк, кижиниҥ јастыра айдып брааткан эрмегин араай тӱзэп салып турар кэрэк, делегаткалардыҥ кандый-ла суру-эрмэгинэ каруун бербей салбас кэрэк, делегаткалардыҥ куучын-эрмэкгэри програманыҥ јолынаҥ кыйып барып јатса, оны ойто јолына баштандырып салып турар кэрэк, делегаткалардыҥ шӱӱлтэзинэ тургузар кэрэкти јарт эдип айдар кэрэк. Куучын эрмэктэрдиҥ шӱӱлтэзинэ киргэн кэрэктэрдиҥ бӱдӱрип турганын делегаткалар кӧрип, бойлоры-да бӱдӱрип турып, ундубазына јэттирип саларын кичээр кэрэк. Куучынныҥ учына јуук, куучын-эрмэккэ киргэн кэрэкти делегаткалар айылдарында бӱдӱрип турзын деп, кажызына-ла јакылта берип салар керэк. Бу јакылта аайынча делегатканыҥ бӱдӱрэр иш-кэрэги кӱчи-аргазынаҥ ашпай турар, иштэп бӱдӱрип салар иш-кэрэк болзын. Делегаткалардыҥ јакылталу бӱдӱретэн иш-кэрэги кандый болор, оны башчы-кижи ажындыра шӱӱп салар кэрэк.

Алтай делегаткалардыҥ јуунныҥ

ПРОГРАММАЗЫ.

Баштапкы куучын.

1. Делегаткалардыҥ јуундарын нэ кэрэктӱ, нэ учурлу эдип турар кэрэк. Башка укту оок национал-албатылардыҥ ӱй улустардыҥ кул болорын јок эдэри кэрэгиндэ нӧк. Ленинныҥ кереэс сӧзи, јакаару јакылтазы кандый. Национал-ӱй улустыҥ кул болорын јок эдэр кэрэгиндэ, бичик-билигин кӧдӱрэр кэрэгиндэ, ижин јэҥил эдэр кэрэгиндэ, башкару кэрэгинэ, эл-јонныҥ ижинэ кирижип турзын дэп эдэр кэрэгиндэ айыл јуртында јӱрӱмин јарандырар кэрэгинде партия-ла Совет-Башкаруу кандый иш-керек бӱдӱрип јат.

2. Оок национал-албатылардыҥ ӱй улустарыныҥ кул болорынаҥ айрып турар керэгиндэ, ӱи улустыҥ кэрэги учун туружар Совет-закондордыҥ чэк чынынча бӱдэрин тутадып, буудактап турар нэмэлэр национал ӱй улустыҥ бичик билбэзи, ӱй улустыҥ байланар-јаҥданары кӧп болгоны, эриниҥ, билэзиндэ јаандарыныҥ кулы болып турганы, камдарга, јарлыкчыларга уккур болып турганы, кулак-байлардыҥ совет-закондорын тообой турары, оноҥ-да ӧскӧ.

3. Оок национал албатылардыҥ ӱй улустарыныҥ правааларында туттак јок болып трրары учун, ӧскӧ-дэ кэрэктэриниҥ учун туружар кэрэгиндэ делегаткалардыҥ јууны канайда болыжып бэрэр.

2-нчи куучын.

Бистиҥ мал-ажыбыс кандый, оны канайда јарандырар.

1. Алтай улус мал аш ижин агроном ӱӱрэдӱӱ-лэ јарандыбай, озогы-ла аайыча иштэп турат. Малы көп-тэ болзо, ол малдыҥ бӱдӱӱ коомой. Малыныҥ азралы тутак ту болып јат. Малдыҥ турлуузы көбизиндэ тайганыҥ таш ту, јыгын-јадыкту јэрдэ болот, мундый кайыр јэрдэ турган мал јакшы көрилбэй јат. Оныҥ учун малда өлӱм-јыдым көп болып јат. Иштэп турган јэрди кыра тартарына, өлөҥ эдэринэ эптэп, кэлиштирип јарандырбаган, кыралар озогы-ла аайынча иштэлип турат. Аштыҥ, өлөҥниҥ ижин машына ла иштэп турары көп јок.

2. Мал аш ижин мунайда бӱдӱрэринэ кижиниҥ кӱчи көп барып, тузазы ас болып јадар. Мал аш ижинэҥ бӱдип чыгып турган нэмэ коомой болып јат. Мундый мал аш иштӱ алтай улустыҥ кирэлтэзи, астамы ас болып јат. Алтай улустыҥ орто-кӱчтӱ өрөкө-айылдыҥ мал-аш ижин эдип тапканы јӱк-лэ ичэр јиир курсагына, кийер кэбинэ јэдижип турар. Бу улустыҥ аш курсагын, тон-өдӱгин тоҥ ла јакшы дэп айларга кэлишпэс Јокту улус дэзэ көбизиндэ аш-курсагына, тон-өдӱгинэ јэдинбэй јӱрэт. Бу улустыҥ јалыжы анчадала кышкыда сӱрээн коомой болот. Нэмээ јэдинбэй, шыралап јаткан улустыҥ сагыжы, билиги өрөлө бөй турар, ондый улус балдарын бичиккэ ӱӱрэтпэс, бойлоры бичик, газет кычырбас. Бичик билиги јок, караҥуйда јаткан улустыҥ ортозында кир-балкаш көп, југуш оорулар јайылары бэлэн болот. Мундый улус камныҥ, јарлык чыныҥ, абыстыҥ мэкэзинэ бэлэн кирип турар. Мундый улустыҥ ортозында јӱзӱн јӱӱр төгӱндэп јӱрэр илбичилэр, тармачылар көп болор.

3. Каан-башкаруузы алтай улустыҥ мал-аш ижин јарандырарын, тыҥыдарын буудап, туйуктап турган болгон. Алтайдыҥ јэриндэ јол јазалын кичээбэй турды, мал-аш ижине керэктӱ машыналарды тартып экэлбэй турды, агроном чыгарбай турды, мал аш ижинэ кэрэктӱ кредит (төлӱгэ акча, соҥгоо машына) бэрбэй турды. Каан башкаруузы камдар, јарлыкчылар, абыстар, байлар ажра алтай јэриндэ кол-кӱчиниҥ аргазында јаткан улусты јимэктэп, базып туратан болгон.

4. Мал-аш ижиниҥ тузазы, кирелте астамы көп болзын дегежин, алтай улус мундый иш керектер бӱдӱрэрин кичээр кэрэк: кышту јайлӱ дэп көчкиндэйтэпин таштап, јаантайын јаҥыс јэргэ јуртап јадып, иштээр јэрди кыралап

аш саларына, ӧлӧҥ эдэринэ, мал кӱдӱӱринэ кэлиштирэ ја зап турар кэрэк; малдыҥ азралына кэрэктӱ ӧлӧҥди кыра лап ӧскӱрип, малдыҥ азралында тутак јок эдэр кэрэк, малга азралды эжилэгэн ӧйи-лэ бэрип турар кэрэк, јайгыда малдыҥ кабырарын аайлу-башту эдэр кэрэк, оок малды ӱӱрэдӱ аайынча азрап, ӧскӱрип турар кэрэк, кышкыда малды јылулаган кажаганга, !ылу кажаганга тургузып, азрап турар кэрэк, малды оору табарза, малдыҥ эмчизинэ айдар кэрэк, малды оо кӧргӱзэр кэрэк, оору малды канайда кӧрип азрап турзын дэп айткан эмчиниҥ јакаару-јакылтазын кыйышпай, чэк бӱдӱрип турар кэрэк. Кыра јэрди ӱрэндээргэ бэлэттэп јазайтанын, ӱрэн ашты арулайтанын, кыраа чыгарын, кыраныҥ оды-чӧбин, јок эдэрин, кыра-ашты ӱрэп турар ӧркӧни, апсанды, ӧскӧ-дэ нэмэни ӧлтӱ ип турарын' ашты кэзип, согорын – мунын ончозын кичээп агроном ӱӱрэдӱ аайынча бӱдӱрип турар кэрэк. Маала-ажын јазап отыргызып, ӧскӱрип турар кэрэк, јийлэктӱ-јэмдӱ агаштар отыргызар кэрэк. Јӱзӱн јӱӱр куш азрап тудар кэрэк. Мал аш ишти машыналар-ла иштээр кэрэк, агрономныҥ сумэ-јӧбинэҥ чыкпай, иштэп турар кэрэк. Муныҥ ончозын чэк бӱдӱрип, кичээп турза, алтай улустыҥ мал-аш ижиниҥ кирэлгэзи, кӧп болып, астамду, тузалу болор. Мал-аш ижиниҥ кирэлтэзи кӧп болзо, крестьян иштӱ алтай улустыҥ аш курсагы јакшы болор, тонӧдӱги ӧҥдӱ болор, јаткан туразы јылу болор, бала-барказын бичиккэ ӱӱрэдэр аргазы бар болор. Мал-аш ижи-лэ јаткан алтай улус бойыныҥ бичик билигин кӧдӱрэр, сагыжын јарыдар аргазы бар болор.

5· Алды-алдынаҥ јуртап јаткан алтай улустыҥ оок бӱдӱӱлӱ мал аш ижин башка-башка иштӱ јаан машыналар-ла иштээргэ кэлишпэй јат. Оо кичинэк мал-аш иштӱ кижиниҥ акчазы-да, кӱчи-дэ јэтпэй турар. Јаан-ла мал-аш ишкэ јаан машыналардыҥ ижи-кӱчин салып, агроном ӱӱрэдӱниҥ ончозын башкарынып, иштэп турары кэлижэр. Алды-алдынаҥ јаткан оок мал-аш иштӱ кӧп улус биригип, мал ажын јаҥыс эдип, ижин ӧмӧлӱ эдип, јаан мал-аш иштӱ коллектив бӱдӱрэр кэрэк. Коллективтар бӱдӱрэри – оок мал-аш иштӱ улусты бириктирип, албаты јуртка кэрэктӱ нэмэни бӱдӱрип бэрип турарын ӧмӧлӱ иш ажра јаан эдип јатканы крестьян иштӱ јокту улус-ла орто-кӱчтӱ улустыҥ мал-ажын јарандырар, тыҥыдар аргазы болор. Јэ алды-алдынаҥ јаткан оок мал аш иштӱ улустыҥ јокту-да улустыҥ мал-ажын јарандырып, тыҥыдып турар эби-аргазы база бар.

6. Совет-Башкару јокту-ла орто-кӱчтӱ алтай улустыҥ мал-ажын јаан кирэлтэлӱ эдэрин кичээп, алтай јурттыҥ

јадыжын јарандырып салар дэп јат. Совет-Башкару, јайлу кыштуу дэп, кӧчкиндэп турарын токтодып, јаантайын јаҥыс јэрдэ јуртаар дэп турган алтай улуска нэ-лэ болыш эдип јат, налогты јокту улуска сраҥай салбай јат, албатыныҥ иштэйтэн јэри аайлу башту болзын дэп, јэр кэстирип јат, аш салар, ӧлӧҥ эдэр, мал тургузар јэрди ижинэ кэлиштирэ јазап турар кэрэгинэ акча чыгарып јат, областа иштээр агрономдордыҥ тоозын, малдыҥ эмчилэриниҥ тоозын кӧптӧдип јат, колхозторго, алды-алдынаҥ иштэп турган улустыҥ јоктуларына машыналарды, јакшы-сорт ӱрэн ашты јэҥилтэлӱ эдип бэрип јат, сарју эдэр, пыштак эдэр јаҥы заводтор тургузып јат, малдыҥ јылу кажагандарын тударга крэдит-акча чыгарып јат, мал-аштыҥ нэ-лэ ижи кэрэгинэ ӱӱрэнэр курстар эдип јат, мал аштыҥ нэ-лэ ижинэ ӱӱрэдип турар јаан шолдорго алтайдыҥ ӧскӱрӱмдэрин ӱӱрэнэргэ ийип јат.

Совет-башкару алтай улустыҥ јоктулары-ла ортокӱчтӱлэринэ, бойыныҥ мал-ажын јарандырып алзын дэп, арга бэрип јат, бу кэрэкти бӱдӱрэр дэгэн улуска нэ-лэ болыжын јэттирип турат.

7. Алтай улустыҥ айыл-јуртында ӱй кижиниҥ иш-кэрэк эдэри јаан. Ол айылыныҥ-ла, ичинэ отырып, казанайагын башкарып, кийим кӧктӧп, бала-барказын кӧрип турар эмэс, алтай ӱй кижи уй-малын, кой-эчкизин кӧрип, азрап турар, маала бар болзо, оныҥ ижин эдип турар, кас, такаа сугуш бар болзо, оны кӧрип азрап јӱрэр, аштыҥ, ӧлӧҥниҥ дэ ижинэ барып јадар, эр улустыҥ ижи дэп айдар, кӧп иш эдип турар. Мундый болордо, алтай ӱй кижи эр кижи лэ тӱҥэй мал-ажын јарандырар тыҥыдар кэрэгинэ кирижип турар кэрэк. Кыш ӧйинэ аш-курсактыҥ азыгын бэлэттэп, азыкты ӱрэлбэс эдип салып, маала ажын ӧскӱрип алар ишти, уй, бозу, торбок азраар ишти, онондо ӧскӧ ишти агроном ӱӱрэдӱӱ аайынча иштэп, бойыныҥ айыл-јуртын, мал-ажын јарандырарына баштандырып јадар.

8. Делегаткалар ӱй улустыҥ јӱрӱминдэ алдын баштаар улус болгон адында, мал-аш ижин јарандырар јолын кӧргӱзип турар кэрэк. Делегаткалар кажызы-да билгэнчэ, аргазы-кӱчи јэткэнчэ эҥ озо бойлорыныҥ мал-аш ижин јарандырарын баштаар кэрэк.

Куучыныҥ тӧсту-тӧсту шӱӱлтелери.

Бу куучынныҥ учурлап айтканын јартап алган-кийнин дэ.—

а) алтай улус мал-аш ижин јарандырбай, озогы-ла аайынча иштэп турган дэп, алтай улустыҥ јоксырап, тӱрэп јӱргэни, бичик-билиги јок, нэмэ билбэс болып, караҥуйда

баскан члап јӱргэни, улам-зайын ooру-јоболго табартып, онон айрылар аргазы јок болып јӱрэгни мал аш ижин јарандырбай, азый јаҥы-ла иштэп турганынаҥ болып јат дэп,

б) Совет-Башкару алтай улуска болыжып, олордыҥ мал-аш ижин ӱӱрэдӱ аайынча јаҥыртып, јарандырып алар аргазын бэрип туры дэп,

в) алтай ӱй кижи бойыныҥ мал-аш ижин, айыл-јуртын јаҥыртып јарандырып алар аргазы бар болды дэп, мал-аш ишти, айыл-јурттары јаҥыртар, јарандырар, кэрэгндэ делегаткалар ӧскӧ ӱй улуска јозок болып, јолын кӧргизип турар кэрэк дэп бу кыскартып, тӧстӱ тӧстӱ эдип айтакан эрмэк-сӧсти ундулбас крэлӱ эдип, сагыжгарына бэк алынар кэрэк.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэргэн сурулар.

1. Јокту ла орто-кӱчтӱ алтай улустыҥ мал-аш ижинэҥ кэлип турган кирэлтэзи нэнин учу ас болып јат?

2. Алтай улустыҥ мал аш ижиниҥ кирэлтэзин канайда јаан эдер?

3. Алтай улус бойыныҥ мал-аш ижин јарандырар кэрэгиндэ Совет Башкару канайда болыжат?

4. Мал-аш ижин јарандырар кэрэгиндэ алтай делегатканыҥ бӱдӱрип турар иш-кэрэги кандый болор?

Куучынга киргэн нэмэни јаткан јурттыҥ мал аш ижинэ кэлиштирэрн.

Куучынныҥ башчы-кижизи јаткан јурттыҥ мал-аш ижинэҥ куучын-эрмэккэ киргэдий, учурлу болор нэмэни ончозын јарттап, бичип алар кэрэк.

1. Агрономныҥ, мал- эмчизиниҥ турган јэри революциядаҥ озо бистиҥ јуртыбыска канча крэзи јуук болгон, эмди кандый болды.

2. Совет-Башкару турганынаҥ озо мал аш ижиниҥ машыналары кэмниҥ колында кӧп болгон, эмди, Совет Башкару тушта машыналар кэмниҥ колына кӧп кирип турар болды.

3. Јас кӱс кӧчкиндэп турган улустаҥ Совет-Бащкару тужунда канча ӧрӧкӧ-айыл кӧичкиндээрин таштап, јаҥыс јэргэ јаантайын јадар болды.

4. Мал аш ижин јарандырар кэрэгиндэ Су калганчы јылдарда кандый иш-кэрэктэр бӱдип турды.

Куучыиның аайынча иш кэрэк бӱдӱрэр кэрэгиндэ јакылта јакаару бэрэри.

Куучыннаҥ улам делегаткалар бойлорының мал-аш ижин јарандырар кэрэгиндэ эҥ озо кандый иш кэрэк эдип баштап, салар дэп, шӱӱп бодоп алар кэрэк (саан-уйды ӱӱрэдӱ аайынча кӱдип, азрап, саап турары, ӱӱрэду аайынча бозу-торбок азарп кӧрип ӧскӱрэри, нэлэ јӱзӱн-базын куш азрап кӧрип турары, оо тӱҥэй ӧскӧ-дэ кандый иш-кэрэк).

Мундый иш-кэрэкти делегаткаларды алдынаҥ јаҥыскаандыра-да бӱдӱрзин дэп јакыыр, бир кэзэк дэлэгаткалар биригип, алып-та иштэп турзын дэп айдар. Мундый иш эдэринэ агроном, мал тудып ӧскӱрэринэ ӱӱрэнгэн кижи — зоотехник ӱӱрэдип, болыжып бэрип турзын дэп сураар кэрэк. Јаткан јурттыҥ ӱй улустары на мал-аш ижин јарандырар кэрэгиндэ улай-улай куучын эдэр кэрэк, мал-аш ижи кэрэгиндэ ӱй улустыҥ кружокторын бӱдурип салар кэрэк.

3-чи куучын.

Мал-аш ишти бириктирип, коллективтар бӱдӱрэри, бу кэрэккэ ӱй улус киржип иштэжип турары.

1. Алды-алдынаҥ јаҥыскаандра иштэп јаткан ӧрӧкӧ айылдардыҥ оок болгон мал-аш ижинэ агроном ӱӱрэдӱӱн бастра оичозын саларга кэлишпэй турар, башка-башка мажак-аштарды, тазыл аштарды, азрал-ӧлӧҥдӧрди сэлип салар дэп, ас кыра јэрди кӧп пӧлӱк эдэргэ аргазы јок, малды агроном ӱӱрэдӱӱ аайынча азрап тударга кӱчи кирэлӱ ӧрӧкӧ-айыл аргазы јок болор, башка-башка иш бӱдӱрип турар јаан машынаны иштэдип турар јэри ас болор, ондый машынаны бир ӧрӧкӧ айыл садып алар аргазы-да јок болор. Алдынаҥ мал-аш иштӱ ӧрӧкӧ айылдыҥ салаган ажыныҥ бӱдӱӱ кӧӧмой болып, тӱжӱми ас болор, малы коомой болып, уйларыныҥ сӱди, койлорыныҥ тӱги ас болор, иш-тээр адыныҥ кӱчи уйан болор, онон-да башка тутактар кӧп болып, кирэлтэзи ас болор.

2. Јаан бӱдӱӱлӱ мал-аш ижиндэ башка-башка иш эдип турар јаан машина-ла иштээри эптӱ аш салар кыра јэрди јазап иштээри јэр јарандырар тустар салып, јакшы сорт аш-ла ӱрэндэп турар аргазы бар, азрал ӧлӧҥди кыралап ӧскӱрэр аргазы бар, малды јылу кажаганга тургузып, јакшы ток ӧлӧҥ-лэ, аш ла азрап турар аргазы бар. Оныҥ учун јаан бӱдӱӱлӱ мал-аш иштиҥ кирэлтэзи, астамы кӧп болор.

3. Совет Союзтыҥ јуртында мал-аш ижиниҥ бӱдӱӱ эмдигэ јэтрэ јабызында туры, аччадала алтай улустыҥ мал-аш ижиниҥ јаранары јылбай, ӧрӧлӧбӧй јат. Мӱнаҥ улам мал-аш ижибис јаранбай турганынаҥ улаи албатыјуртка кэрэктӱ аш јэдишпэй турат, фабрик-заводтордыҥ ижинэ кэрэктӱ нэ лэ нэмэ (тэрэ-тэрс, тӱк, кэндир, оной-да ӧскӧ) ас болып, јэдишпэй дэ турат, бӱдӱӱ коомой-да болот. Бистиҥ мал ажыбыстыҥ ижи эҥ озо нэниҥ учун ӧспӧй, јаранбай турган дэзэ? Бистиҥ мал аш ижбис 25 миллион тоолу алды-алдынаҥ иштэп јаткан ӧрӧкӧ—айылдардыҥ ортозында чачылып калган учун малаш ижибис ӧспӧй, јаранбай, тыҥыбай јат.

4. Бистиҥ мал-аш ижибисти јарандырып алар кэрэгиндэ, оны ажра крестьян иштӱ јурт-улустыҥ јадыжын јарандырып салар кэрэгиндэ, фабрик-заводтордыҥ ижинэ кэрэктӱ нэ-лэ нэмэни (тэрэ-тэрс, тӱк, кэндир, аш, онон да ӧско) јэттирип бэрэриндэ тутак јок эдип салар кэрэгиндэ малаш ижибистиҥ бӱдӱрип чыгарып турган нэмэзин кӧп эдип салар кэрэк, мал аш ижибисти јаан бӱдӱӱлӱ, кӱчи тыҥ эдип салар кэрэк.

5. Мал аш ижибисти јарандырар, тыҥыдар эки јол бар Эки јолдыҥ бирӱӱзи—капиталистардыҥ јолы. Бу јол-ла баргажын, кандый болор? Кулак-байлар јайымдай бэрэр, байларга салар налог јэҥилтэлӱ болор, соҥгоо машына бэрэр, тӧлӱгэ акча бэрэр, батрактарды байлар јилэктэп турарына болыжып јадар, кулак-байлорга мунаҥ-да башка болыш болор кӧлӱ кӧп нэмэ эдип бэрэр.
Мундый болзо, кулак-байлардыҥ јаан бӱдӱӱлу мал-аш ижи ӧзип тыҥып турар, јокту ла орто-кӱчтӱлэр дэзэ оныҥ јанында јоксырап, тӱрэп турар, тӱбиндэ байлардыҥ јалчылары болып калар.

Ишмэкчи лэ јоктулардыҥ башкаруу болгон адында, Совет-башкару бу јолго кирбэс, бу јол-ла барбас,

6. Экинчи јол—социалист-јолы. Крестьяҥ улустыҥ оок мал-аш ижи бириктирип, јон улустыҥ јаан будӱӱлу јаҥыс мал-аштыҥ ижин эдип салар - кохоз бӱдӱрэр. Мал-аш ижин коллективтап иштэп турары—мал аш ижин јарандырар, тыҥыдар чын јол ол болор.

7. Коллективка биригип турары ӱч башка б о л о р: 1)Алдынаҥ јаткан ӧрӧкӧ-айылдар кандый кандый бир аай иш-кэрэкти ӧмӧлӧжип иштэп бӱдӱрип турарына бириккэни болор (ӧмӧлӧжип машына садып алып, оны ла иштэп турар, јакшы укту буканы, айгыйрды ӧмӧлӧжип садып алып, оны уй-малына салып турар, оноҥ-да ӧскӧ).

2] Мал-аш ижининг кэзигин, ӧмӧлӱ эдип, малынынг кэзигин, ишкэ кэрэктӱ машына-јэпсэлдинг кэзигин, јоннынг јӧӧжӧзи эдип салып, ишти јангыс аай ӧмӧлӧжип иштээринэ бириккэни болор. Јэ ижи јӧӧжозин мунайда бириктирип алган-да болзо, бу улус айыл-јуртында алдынанг бойлорында мал-аш иштӱ болып јадар.

3] Алды-алдынанг иштэп јадарын токтодып, мал-аш ижин бир аай јангыс эдип, нэ-лэ јӧӧжӧзин јоннынг јӧӧжӧзи эдип, бириккэни болор [коммуна].

8. Совет-башкару коллективтарга јэнгилтэлӱ эдип, машыналар јэттирип бэрип, ӱрэн-аш бэлэттэп бэрип, мал садып аларга, малдынг чэдэн-чуланын тударга, ононг-да ӧскӧ кэрэктэринэ кредит акча чыгарып бэрип јат.

9. Коллективтар јимэкчи-байлардынг кӱчин базып, мал-аш ижин уйададып турган учун, байлар нэ-лэ болып, коллективтар бӱдӱрэрин туйуктап, буудактап турадылар.

Колхозтордынг ижи-кэрэгин јаман атка салып, коптожодылар, алды-алдынанг мал-аш иштӱ орто-кӱчтӱлэрди, колхозко кирбэзин дэп, сайгактап, колхозторго јаман эдип турзын дэп, кӧкӱдип турадылар, колхозтордынг члэдэрин „сэии мэн" дэп, кэзэдип јӱрэдилэр, аразында колхоз члендэрдинг актив кичээмкэйин ӧлтӱрип-тэ саладылар, колхозтордынг ажын ӧртӧп турадылар, кыралап салган ажын малга бастырып турадылар, машыналарын ӱрэп саладылар, колхозтордынг члендэрин, нэ-лэ болып сайгактап, чагыштырып, члендэрди ӱзэри бойлорын ӧштӱ эдип саларын кичээйдилэр. Јарамзып, мэкэлэжин јурт-советтэргэ, кооперативтарга байлар бойлоры киргилэп алып, болбогондо, олорго кӱӱнзэп, багып калгаи улустарды тургузып салып, колхозторго нэ-лэ јамангын јэттиргилэп турар. Налог тӧлӧбӧскӧ, јоннынг бойы-бойлорына салынар јууш тӧлӧбӧскӧ, советтэр солып тудар ӱнин алдыртпаска, мал-аш ижиэ бэрип турган крэдит-акчалардан, нэ-лэ јэнгиилт-эдэнг алыжып каларга, јимэкчи байлар колхозкорго киргилэп аладылар. Колхозко кирип алган кийниндэ колхозтынг ижи кэрэгин аршалап, колхозты урэлэринэ, јайрадылары на јэттирип саларын сӱрээн кичээйдилэр.

10. Бичик билбэс, карангуй са-гышту ӱй улус аразында колхозтордынг бӱдэринэ, бӱткэн колхозтордынг ижинэ буудак-туйук эдип-ок турадылар: коллективка кирэйин дэгэн эрин божотпой турар, колхозто киргэн ӱй улустар ӱзэри бойлоры агдыжып, кэрижип, колхозтынг кэрэгин ӱрэп, бойлорына-ок јаманын јэттирэдилэр. Коллективтар бӱдӱрэр кэрэгинэ делегаткалар кирижип, кичээп турар кэрэк, коллектив бӱдӱрэриндэ, коллектив ижиндэ

делегаткалар јозок болор кэрэк, јол баштап, мал-аш иштў ўй улусты ээчидип турар кэрэк.

11. Јаҥыс-ла ўи улус иштэп турар коллективтар бар: маала-аштыҥ ӧмӧлиги, јўзўн-јўўр куштар азраар нӧкӧрлик, койдыҥ тўгин тарап турар машынаны ӧмӧлӧжип садыц алып, оны-ла база ӧмӧлӧжип иштэп турар, оноҥ да башка, ўй улустыҥ иштэп турар ӧмӧлик-нӧкӧрликтэри бар.

12. Делегаткалар коллектив бўдўрэр кэрэгиндэ јозок болып, кичээп турар кэрэк. Делегаткалардыҥ кажызы-да бойыныҥ мал-аш ижин ӧмӧлў эдип саларын кичээр кэрэк, бойы кыйыш јок коллективка кирэр кэрэк.

Куучынныҥ тӧстў-тӧстў шўўлтэлэри

Бу куучынныҥ, делегаткалар ундубас крелў эдип, сагыжына алынар, тӧстў -тӧстў шўўлтэлэри мундый болор:

а) Крестьян иштў јокту улустыҥ, орто-кўчтў улустыҥ алды алдынаҥ иштэп турар оок мал аш иштиҥ кирэлтэзи, астамы ас, ондый мал-аш ишкэ агроном ўўрэдўўн бастыра онч озын кэлиштирип болбос, башка-башка иш эдип турар јаан машыналар-ла ондый оок ишти иштэп турарга эби јок болып јат.

б) Јокту улус-ла орто-кўчтў улустыҥ оок мал-аш ижин јарандырып алар, тыҥыдып алар аргазы јаҥыс-ла мал-аш ишти бириктирип, коллективтар бўдўрэриндэ болор.

в) Совет-башкару, коллективтар бўдўрэри јэҥил болзын дэп, арга-болыш бэрип јат, оноҥ алышпай, отырып калбас кэрэк.

г) Коллективтардыҥ сўрээн јаман ӧштўлэри јимэкчи байлар болып јат. Байлардыҥ бойлорыныҥ, олорго кўўнзэп, куйруктажып тургандардыҥ колхозторды јамандап айткан сайгак сӧзинэ бўтпэй јўрэр кэрэк.

д) Колхозтор бўдўрэр кэрэгин, колхозтордыҥ ижин алтай ўй улустар, эр улустаҥ јада калышпай, тўҥэй кичээп турар кэрэк, оныҥ ижинэ кыйышпай, кирижип турар кэрэк.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэрэр сурулар.

1. Оок мал-аш иштиҥ кирэлтэзи јаан мал-аш иштиҥ кирэлтэзинэҥ нэниҥ учун ас болып турган?

2. СССР-јуртыныҥ мал-аш ижи эмдигэ јэтрэ нэниҥ учун јакшы јаранбай, тыҥыбай турган?

3. Дэрэмнэ јурттыҥ мал-аш ижи-лэ бўдўрип, чыгарып турар нэ-лэ нэмэзин кӧп элэр јолы кандый, муныҥ кэрэгиндэ, Совет Башкарудыҥ јолы кандый?

4. Крестьян-улуска Колхозтыҥ ижи алды-алдынаҥ јаҥыскаандра иш эдэринэҥ артык болып турганы нэ учурлу?

5. Совет-Башкару колхозторго канайда болыжып јат?

6. Башка-башка бӱдӱӱлӱ кандый колхозтор бар?

7. Јимэкчи байлар колхозторго јаманын канайда јэттирип јададылар?

8. Колхозтор бӱдӱрэр кэрэгиндэ алтай ӱй улус кандый иш-кэрэк эдип турар учурлу?

Куучынга киргэн нэмэни јаткан јурттыҥ мэл аш ижинэ кэлиштир ри.

Куучынныҥ башчы-кижизиниҥ јаткан јурттыҥ мал-аш ижинэҥ ајаарып јууп бичип алар нэмэзи:

а) бистиҥ дэрэмнэ-јуртыбыста, эмээз коштой јаткан јурттарда кандый колхозтор, кандый ӧмӧлик-нӧкӧрликтэр бар.

б) Ондо киргэн ӱй улустыҥ тоозы канча, олордыҥ јӱрӱми кандый.

в) Агроном ӱӱрэдӱӱ аайынча ол колхозтор кандый иш эдип јадылар.

г) Бу колхозторго Совет-Башкару канайда болыжып јат.

д) Бу колхозтордоҥ улам байлардыҥ эрмэк куучындары кандый.

е) Бу колхозтордо кандый иш-кэрэк јакшы јаранып бӱдип јат, кандый иштэ тутак бар, кандый иш кӧникпэй, јылбай јат.

Куучынныҥ аайынча иш-кэрэк бӱдӱрэр кэрэгиндэ јакаару-јакылта бэрэри

Маала-аштыҥ ӧмӧлигин, јӱзӱн-јӱӱр куш азраар нӧкӧрлигин, кой тӱгин тараар машынаны ӧмӧлӧжип садып алып, оны-ла иштэп турарын, уй малын јаҥыс чэдэн-чулнга тургузып, азрап турарын, оноҥ-да башка ӧмӧлик нӧкӧрлик бӱдӱрэрин делегаткалардыҥ шӱӱлтэ-јӧбинэ тургузар кэрэк. Кредит-нӧкӧрлик лэ, агроном ла, коллектив кэрэгинэ турган кижи лэ, јуугында иштэп турган колхоз ла јаантайын тил алыжып турар эбин таап салар кэрэгин, јуугында кандый бир колхозка барып, ондо машыналарын, тура-айылдарын, малдыҥ чэдэн-кажагандарын, јакшы укту малдарын, колхозтыҥ оноҥ-да башка нэ-лэ ижин кӧрип алар кэрэгиндэ делегаткалар шӱӱжип, сӱмэлэжип алар кэрэк.

4-чи куучын.

Мал-аш ижи лэ промышленностыҥ нэмэ алыжары.

1. Промышленност дэгэни—машыналар, нэ-лэ товарлар эдип чыгарып турар фабриктардыҥ, заводтордыҥ ижи, оноҥ башка таш кӧмӱр, нэфт, тэмир, јэс, куулы, ӧскӧ дэ нэмэниҥ рудазын казып чыгарып турар иш болор.

2. Мал-аш ижи лэ промышленностыҥ ортодо алыжар нэмэзи кӧп: мал-аш ижин эдип турган крестьян улус бойыныҥ ижинэ кэрэктӱ машыналар, јӱзӱн-јӱӱр јэпсэлдэр, тэмирдэҥ јазаган нэ-лэ нэмэ, кийим эдэр товар, оноҥ-да ӧскӧ нэмэ садып алар, фабрик-заводтордыҥ ижинэ кэрэктӱ тэрэ, кэндир, тӱк, кыл, ӧскӧ дэ нэмэ садып турар, промышленностыҥ ижиндэ турган ишмэкчи улустыҥ курсагына кэрэктӱ аш, эт, сарју, ӧскӧ-лэ нэмэ бэлэттэп, садып турар.

3. Кажы бир албаты-јурттыҥ фабрик заводторы, ӧскӧ-дэ промышленностыҥ ижи-кэрэги канча-ла крэзи јаранып, тыҥып турган болзо, мал-аш ижинэ кэрэктӱ машына јэпсэлдэр, нэ лэ товарлар кӧп болор, јакшы болор, баазы јэҥил болор. Баазы јэҥил, бӱдӱӱ јакшы, кӧп машыналар, товарлар алып турган улустыҥ мал-аш ижи-дэ бачым јара нып тыҥып турар.

4. Россияда промышленностыҥ ижи-кэрэги озодоҥ коомой болгон, фабрик-заводтор ас болгон. Фабрик-заводтордыҥ јэпсэл-јазалы коомой болгон учун, товарлар ас болгон, јэтпэй турган товарларды јаан баа бэрип, башка-башка ороондордоҥ (заграницадаҥ) тартып экэлип турган, башка ороондордыҥ капиталист-байларына кӧп акча бэрип турган болгон. Анчадала мал-аш ижиниҥ машыналарын јазап, бӱдӱрип турар кэрэк коомой болгон. Бу машыналарды башка ороондордоҥ садып алгадый кэрэк болгон. Машыналардыҥ баазы јаан болгон, баалу машыналарды јаҥыс-ла помещиктар ла кулак байлар садып алар эргалу болгон.

5. Јармандар ла јуулажып, оныҥ кийниндэ актар ла јэҥижип трган тужында бистиҥ промышленннстыҥ ижи-кэрэги срҥгай ӱрэлип барган болгон. Совет-Башкаруу кичээп-лэ турып, промышленносты ойто кӧлӱрип, бу калганчы-ла јылдарда оны јаандадып, јаҥыртып турар болды.

6. Бис мал-ащ ижибисти јарандырып тыҥыдып турарга кэрэк, дэрэмнэ-јуртына тракторлор, машыналар, товарлар бэрэр кэрэк. Мундый машыналарды, товарды Америкада, Англияда, Јарманда кӧп эдип јаг, оноҥ тартып экэлгэдий эби бар.

Јэ бу јолго кирип барган кийниндэ бистиҥ совет-промышленностыҥ ижи-кэрэги сраҥай ӱрэлэр, башка ороондордыҥ капиталист-байлардыҥ колына каптырар, революцияныҥ кэрэгин ойто ӱрэп турар.

7. Совет-башкарубыс бойыныҥ государствоныҥ колында турган промышленностыҥ кэрэгин јарандырып, тыҥыдып аларын кичээп турат, таш-кӧмир, тэмирдиҥ, ӧскӧ-дэ нэмэниҥ рудазын казып чыгарарын кӧптӧдӧт, тэмир, чой, болот кайылтып алары канча-ла крези кӧп болзын дэп кичээйт, СССР јуртында нэ-лэ машиналар јазап чыгарып турар фабрик-заводторды тургузарын кичээйт, ол-да ас болды—бу фабрик-заводтордыҥ ичиндэ иштэп турар машыналарын јазап бэрип тургадый јаан заводторды-да тургузарын кичээп-ок јат, фабриктарды бойлорын јаан эдип, тоозын кӧптӧдип јат, фабриктардыҥ ичиндэ машына-јэпсэлдэрин јарандырып јат,

8. Јэ боо коштой Совет-Башкару мал-аш ижин база јарандырып тыҥыдып турарын кичээп јат: јаҥы элеватор-лор (кӧп јуунты аш урып кургадып турар јэр), тээрмэн дэр, мал согып, эдин ураак јэргэ тартар алдында соодып турар јэр, мал-аш ижинэ кӱчин салар элэктростанцчялар, сарју эдэр нэ-лэ ишти машыналар-ла иштэп турар заводтор бӱдип јат. Мал-аш ижинэ кэрэктӱ машыналар, тракторлор эдип турар јаан заводтор бӱдип јат, кӧп дэрэмнэлэрдиҥ мал аш ижин иштэп турарга тракторлордыҥ јуунты јэри (станциялары) бӱдип јат.

9. Албаты-јурттыҥ ижи-јӧӧжӧзин—фабрик заводтордыҥ, ӧскӧ-дэ промышленностыҥ ижи-кэрэгин, база мал-аш ижин јарандырар, тыҥыдар кэрэгиндэ партияныҥ 16-чы конференц-јууны шӱӱлтэ-јӧп этти. Бу иш-кэрэкти бэш јылдыҥ туркунында иштэп-бӱдӱрип салар дэп, оны канайда бӱдӱрэринэ кэлиштирэ јазаган планды (бэш јылдыҥ планы) јӧптӧп салды.

Бу бэш јылдыҥ планыныҥ ижин бӱдӱрип салар кэрэк. Јурт улус бойыныҥ мал аш ижин сурэкэй кичээп, јарандырып, тыҥыдып турар кэрэк Кэм дэ болзын, бойыныҥ айыл-јуртына кэрэктӱ акчазынаҥ артыктажып турган чӧлӧӧ акчазын государствого тӧлӱгэ бэрип турар кэрэк—ӧдӱш-облигациялар садып алар кэкэр, эмээ акча, чэбэрлээр кассаа салып турар кэрэк. Бойыныҥ иштэп тапканынаҥ—аш, мал, тэрэ-тэрс, тӱк-нэмэ, онон да ӧскӧ—садуга јарагадыйын кооператив ажра садып турар кэрэк.

Куучынныҥ тӧстӱ-тӧстӱ шӱӱлтэлэри.

Бу куучынныҥ, делегаткалар ундубас крэлӱ эдип, сагыжына алынар тӧстӱ-тӧстӱ шӱӱлтэлэри мундый:

а) Мал-аш ижи-лэ промышленностыҥ бойы-бойынаҥ көп нэмэ алыжып турар учурлу. Крестьян иштӱ улус промышленностыҥ ижи јокко јадып болбос, промышленностыҥ ижи кэрэк јок-дэп турар јурт озогы ада өбөкиниҥ јадыжына ойто кайра табыжып браадар.

б) Мал-аш ижи јакшы бӱдӱӱлӱ јаан промышленностыҥ ижиниҥ шылтуунда-ла јаранып, тыҥып турар.

в) Совет-Башкару промышленностыҥ ижи-кэрэгин јарандырарын, тыҥыдарын эҥ-лэ озо бачымдап бӱдӱрип саларын кичээп јат. Крестьян-иштӱ улус бу кэрэкти база кичээп јадар кэрэк.

г) Өдӱш-облигациялар садып алып, артыкташкан акчаларын акча чэбэрлээр кассаа салып, иштэп тапканын кооператив ажра садып, бойыныҥ иштэп бӱдӱрип турганын јарандыра эдип, кыралап салган ажы тӱжӱмдӱ болзын дэп, уйыныҥ сӱди көп болзын дэп, кичээп иштэп турган крестьян улустыҥ фабрик-заводторды, өскө дэ промышленносты јарандырар, тыҥыдар кэрэгинэ болыжып турганы ол болор.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэрэр сурулар.

1. Мал-аш ижи-лэ промышленностыҥ ортозында нэмэ алыжып турары кандый болор?

2. Промышленностыҥ ижи јаранып, тыҥып турзын дэп, крестьян иштӱ улус нэниҥ ӱчун кичээп турар?

3. Промышленностыҥ ижи-кэрэгин јарандырбай, тыҥытпай турып, мал-аш ижин јарандырып, тыҥыдар-ба?

4. Фабрик-заводторды, өскө-дэ промышленносты јаан эдип, јарандырып, тыҥыдып турар кэрэгиндэ Совет-Башкару кандый иш-кэрэк бӱдӱрип јат?

5. СССР-дыҥ Фабрик заводторын, өскө-дэ промышленностыҥ ижи-кэрэгин тыҥыдар, јарандырар кэрэгинэ канайда болыжар кэрэк?

Куучынга киргэн нэмэни јаткан јурттыҥ мал-аш ижинэ кэлиштирип турары.

Куучынга бэлэттэнип, башчы-кижиниҥ јарттап јуул алар (бичип алар) нэмэзи:

1. Бистиҥ дэрэмнэ-јуртыбыс промышленностыҥ кандый товарларын садып алып јат.

2. Бу товарларды алтай кижи бойыныҥ айыл-јуртында бойы јазап алар-ба.

Башчы-кижи куучынды тоолор ла, иш-кэрэктиҥ бӱдӱӱн учурлап айдары-ла јарттап бэрип турары.

Куучынды айдып турып, фабрик-заводтордыҥ шахталардыҥ, ӧскӧ-дэ кандый промышленностыҥ јуруктарын, фабрик-заводтордо турган машыналардыҥ, олордыҥ ижиниҥ јуруктарын кӧргӱзип турар кэрэк; бу фабрик-заводтор, шахталар, ӧскӧ-дэ промышленностыҥ ижи бар јэрлэрдиҥ (районордыҥ) јуруктарын, пландарын кӧргӱзип турар кэрэк. Јаан фабрик-заводтордыҥ бӱдӱрип турган ижин бодолгон-тоо эдип, оок заводтордыҥ, алды-алдынаҥ иштэп турган улустыҥ јаҥыс аай иштэрин база бодолгон-тоо эдип алып, оны тэҥдэп турып, кирэлтэзи, астамы, тузазы кажызында кӧп болып турганын јарттап бэрип турар кэрэк. Сраҥай јарт болзын дэп, учукты машына-ла ииргэнин кол-ла ииргэнинэ тэҥдэштирип, фабрикты бӧс эткэнин ӱй улустыҥ кэдэн соконына тэндэштирип, оноҥ-да башка ишти фабрикта бӱдӱрэрин „колдыҥ“ ижинэ тэҥдэштирип турар кэрэк.

Кандый-кандый городко барып, фабрик-заводтыҥ ижин кӧрип кэлгэн алтай ӱй кижи бар болзо, оныҥ кӧргӧнин куучындадып, кӧрип уканыныҥ шӱӱлтэ-сагыжып айттырып алар кэрэк.

Куучын эдер алдында бэш јылдыҥ планына киргэн иш-кэрэктэрдиҥ тӧстӱ-тӧстӱ тоо-бодолгондорын бэлэттэп салар кэрэк.

5-чи куучын.

Кооператив кэрэги.

1. Дэрэмнэ-јурттардыҥ кооперативтары башка-башка бӱдӱӱлӱ болор (мал-аш ижиниҥ, кредит акча бэрип турар кэрэгиниҥ јон-улус биригип, саду эдэр кэрэгиниҥ, сӱт-сарју эдэр кэрэгиниҥ, аҥ аҥдаар кэрэгиниҥ садуга јарадар нэлэ нэмэ иштэп турар кэрэгиниҥ).

2. Кооператив крестьян улустыҥ мал-аш ижин государствоныҥ социал-промышленностыҥ ижи-кэрэги лэ улаштырып јат. Государствоныҥ промышленностыҥ ижи крестьяндардыҥ мал-аш ижин социализмга баштандырып турат. Ол мундый болып јат: бистиҥ јаан промышленностыҥ эдип чыгарып турган нэ-лэ товарларын государство кооперативка јэҥилтэлӱ садып, којойымдарга бэрбэс эдип салганы ажра крестьян улустыҥ кооперативка кирэрин коптӧдип, којойымдардыҥ дэрэмнэ-јурттарда садыжып тура-

рын јок эдип јат; мал-аш ижинэ кэрэктӳ машына-јэпсэлди мал аш ижинэ бириккэн колхозторго, ӧмӧлик-нӧкӧрликтэргэ јэӈитэлӳ садып турганы ажра колхозтор бӳдӳрэринэ болыжып јат:

3. Мал-аш ижиниӈ кредит-кооперативтардыӈ, эӈ јаан дэп айдар, тӧс ижи - мал аш ижинэ кэрэктӳ машыналарын, нэ-лэ јэпсэлдэрин бэлэттэп, јэттирип бэрип турары, бу машыналарды крестьян улуска сонгоо бэрип турары, мал-аш ижин јаандадарына, јарандырарына тӧлӳгэ акча бэрип турары, крестьан улустыӈ мал-аш ижин ӧмӧлӳ иш эдип бириктирип, коллективтар бӳдӳрэрин кичээп турары, крестьян улуска, мал аш ижин агроном ӳӳрэдӳ аайынча иштеэр эдип, јаӈы этып алар аргазын бэрип, болыжып турары, крестьян улустыӈ мал-аш ижи-лэ тапканын садып бэрип турары, крестьян улус мал-аш ижин агроном ӳӳрэдӳ аайынча иштэп турарга ӳӳрэнэринэ болыжып турары, јокту улуска мал аш ижин јарандырып тыӈыдып турар аргазын бэрип, болыжып турары болор.

4 Јон улус биригип саду этэр кэрэгиндэ бӳдӳргэн кооперативтыӈ ижи—крестьян иштӳ улуска городтордо промышленностыӈ бӳдӳрип чыгарып турган јакшы бӳдӳлӳ, баазы јэӈил товарларды тутатпай, јэткил эдип јурт ортозына јэттирип бэрип турары, јурт-улустыӈ бичик билигин, политика билигин јарандырып, кӧдӳэип туруры, јокту улустыӈ мал-аш ижинэ болыжып турары болор.

5. Сӳт-кооперативтар крестьян улустыӈ азраган уйыныӈ сӳдинэӈ сарју, пыштак эдип, оны астамду садып бэрип турар, уй малыныӈ угын јарандырарына болыжып турар, мал-аш ижин ӳӳрэдӳ аайынча иштэдип турарын кичээп јадар, јурт-улустыӈ бичик-билигин кӧдӳрэрин кичээп турар. Јокту улустыӈ мал аш ижинэ болыжып турар.

6. Садуга јараар нэмэ иштэп эдэр кэрэгинэ, бириккэн улус (кӧбизиндэ ус улус) бӳдӳрип алган кооператив ажра бойлорыныӈ иштэп бӳдӳргэнин астамду садып турар, ижинэ кэрэктӳ нэ-лэ јэпсэлдэрин јэӈилтэлӳ садып алып турар.

7. Аӈдаар кэрэгиниӈ кооперативы аӈчы, балыкчы улусты бириктирип јат. Бу кооператив бойыныӈ члендэриниӈ аӈдап, балыктап турарына кэрэктӳ мылтыктарын, ок-таарызын, балык тудар јэпсэлин, азык тӳлӳгин бэлэттэп турар, аӈдап, балыктап тапканын астамду эдип, садып бэрип турар.

8. Кооперативтардыӈ акча-капиталы, кооператив-члендэрдиӈ вклад эдип бэргэн акчадаӈ бӳдип турар, оноӈ башка-тӧлӳгэ алган акча (кредит) болор.

Кооперативтардыҥ јӧӧжӧ-акчазы члендэрдиҥ, кооперативка кирэрдэ, тӧлӧйтӧн јуунтык акчаларынаҥ, база паевой акчадаҥ бӱдип турар; кооперативтардыҥ астам-кирэлтэзинэҥ бӱ капиталды бӱдӱрэринэ база акча айрып алып турар.

Кандый-ла кооперативтыҥ бойыныҥ акча-капиталы вкладтары кӧп болып, тӧлугэ алганы канча-ла крэзи ас болып турза, ондый кооперативтыҥ ижи јаранып турар, кэреги тыҥып турар.

9. Кооперативтыҥ кэрэгин кооператив-члендэрдиҥ јууны, эмэзэ члендэрдиҥ тудып салган уполномоченный улустыҥ јууны билип башкарып турар, кооперативтыҥ ижи-кэрэгин бӱдирип турарга члендэр бойлорынаҥ правление тудар, бу правлениениҥ иш-кэрэк эдип турганын ајаарып, кӧрип, шиҥжилэп турзын дэп, шиҥжи-комиссия (ревкомиссия) тудулар.

10. Кооперативтаҥ нэмэ јимэктэп алар дэп, эмэзэ кооперативтыҥ ижи-кэрэгин ӱрэп салар дэп, кулак байлар кооперативтыҥ правлениезиниҥ члени болорго сӱрээн албаданадылар. Бойлоры оо кирип болбой салганда, олорго кӱӱндӱ, олордыҥ сӧзинэҥ чыкпас улусты тургузып саларын кичээп јададылар.

Кооперативтыҥ ижи кэрэги јакшы, чэк бӱдип турзын дэгэжин, кооперативка кулак-байлар кирип, кооператив кэрэгин ӱрэп салбазын дэгэжин, јурттыҥ батрактары ла јоктулары кооперативтыҥ ижи-кэрэгинэ кирижип, оны тыҥ кичээп турар кэрэк.

11. Саду-кооперативтар, кредит кооперативтар, сӱт-кооперативтар јокту улустыҥ кооперативка кирэринэ болыжар кэрэгинэ бойлорыныҥ астам кирэлтэзинэҥ айрып алган акчаныҥ јуунтызын (фонд) бӱдӱрип турар. Аразында бу јуунты акча ӧскӧ-башка кэрэккэ тудулып калып, јокту улустыҥ кооперативка кирэр болыжын јэттирип бэрэринэ јэтпэй калат. Бу мундый јуунты акча ӧскӧ-башка кэрэккэ тудулбазын дэп, бу акча-ла јокту улустыҥ кооперативка кирэрин тыҥыдып турзын дэп, кичээп, акчаныҥ тоозын айдыҥ-ла бажында алып турар кэрэк.

12. Крестьян иштӱ ӱй улустар бойлорыныҥ айыл-јуртын, мал-ажын јарандырарын, тыҥыдарын кичээп турар учурлу. Кооперативтыҥ ижи-кэрэги јаранып, тыҥып турза, крестьян иштӱ улустыҥ малы, ажы јаранып, айыл-јурты ӧҥжип, билэ-улузыныҥ јадыжы јакшы болып турар. Мундыҥ учун крестьян иштӱ уй улус кооперативтыҥ ижи-кэрэгинэ эр улус ла тӱҥэй кирижип, иштэжип, кооперативты јарандырып, тыҥыдып турар кэрэк.

Ӱй улус кооперативка член болып кирэр кэрэк, кооперативтыҥ јуундарына кыйышпай јаантайын барып турар кэрэк, кооперативтыҥ ижиндэ тутак, тыртык бар болзо, оны правлениегэ, шиҥжи-комиссияга айдып бэрип турар кэрэк, паевой акчазын удатпай, ӱзэ тӧлӧп салып турар кэрэк, бойлорында артыктажып турган чӧлӧӧ акчаларын бойыныҥ кооперативына вклад эдип, тӧлӱгэ бэрип турар кэрэк, кооперативтыҥ башкару кэрэгинэ социализм кэрэгин бӱдӱрэрин кичээп турар улустаҥ талдап тудып турар кэрэк, правлениениҥ, шиҥжи-комиссияныҥ члендэринэ бичик-биликтӱ, политика-биликтӱ јокту ӱй улустарды талдап тудып турар кэрэк.

Бу мунуҥ ончозын делегаткалар бойлоры кыйыщпай бӱдӱрип, ӧскӧ улуска јозок болор кэрэк.

Куучынныҥ тӧсту-тӧстӱ шӱӱлтэлэри.

Бу куучынды делегаткалар кычырып, угып, шӱӱжип алган кийниндэ крестьян улустыҥ мал ажын, айыл-јуртын кооператив ажра јарандырып, тыҥыдып салар, кирэлтэлӱ, астамду эдип салар дэп, кооператив ажра город ла дэрэмнэниҥ нэмэ алыжып турарын эптӱ эдип салар дэп, дэрэмнэни јаҥыс-ла кооператив социализмга баштандырып турар дэп, ундубас крэзинэ јэттирип, сагыштарына алынып салзын. Кооператив-ижинэ, кооператив-кэрэгинэ делегаткалар кирижип, кандый иш кэрэк бӱдӱрип турарын база јакшы јазап шӱӱжип алар кэрэк.

Куучынга кирген немени јурт-улустыҥ мал-аш ижике кэлиштирип турары.

Башчы-кижи куучын эдэринэ бэлэттэнип, јаткан јурттыҥ мал-аш ижиндэ нэ болып турганын јууп бичип алар нэмэзи мундый:

1. Мундагы јурт-улустыҥ башка-башка кооперативтарга члэн болып киргэни кандый.

2. Бу дэрэмнэ јурттыҥ ӱй улустары кооперативтарга член болып киргэни кандый.

3. Кооперативтардыҥ паевой акчалары јакшы јуулып турган-ба.

4. Кооперативтардыҥ бойыныҥ јӧӧжӧзи болгон акча-капиталы коопэративтардыҥ колында бастра акча-капиталдыҥ канча ӱлӱӱзи болып јат.

5. Бу дэрэмнэ јуртта мал-аш ижин эдэринэ бириккэн улустыҥ кандый ӧмӧлик-нӧкӧрликтэри бар.

6. Бистиҥ јуртыбыстыҥ кооперативтары јокту улуска болышканы кандый.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэрэр сурулар

1. Кооператив крестьян-улуска кандый туза бэрип јат?

2. Кооперативтардыҥ правлениелэринэ кулак-байларды нэниҥ учун тудып тургуспас кэрэк.

3. Кооперативтыҥ тӧлӳгэ алган акчазы ас бололо бойыныҥ акча-капиталы кӧп болгондо, кооператив јара ныпъ, тыҥып турар дэгэни нэ учурлу?

4. Крестьян улус бойыныҥ кооперативыныҥ ижи-кэрэгинэ нэниҥ учун кыйыш јок кирижип, иштэжип турар кэрэк?

5. Кооперативтыҥ ижи-кэрэгрн делегатка канайда ја рандырып, тыҥыдып турар кэрэк?

Куучынныҥ аайынча иш едер керегинде јакаару јакылта берери

Јуртында турган кооператив-садууныҥ, сӳт-ӧмӧликтиҥ кредит-нӧкӧрликтиҥ ижин ајаарып кӧрип алып, оноҥ улам ол кооперативтардыҥ бойлорында куучын эдэрин делегаткалар эрмэктэжип сӳмэлэжип алар кэрэк.

Сӳт-ӧмӧликтиҥ, кооператив-садууныҥ кредит нӧкӧрликтиҥ правлениелэриниҥ бир кэзэк заседаниелеринэ делегаткалар барып отырыжып турарын эрмэктэжип сӳмэлэжип алар кэрэк.

Саду-кооперативтыҥ, сӳт-ӧмӧликтиҥ, кредит-нӧкӧрликтиҥ правлениелэри ӳй утустыҥ кооперативтарга кирэ рин кӧп эдип аларга кичээп турган-ба, кичээбэй турган-ба јарттап алар кэрэгиндэ делегаткалар ӳй улусгыҥ јууныҥ канайда эдэр дэп, эрмэктэжип сӳмэлэжип алар кэрэк.

Алтай ӳй улусты кооперативтарга член болып кирэ рин кӧп эдэр кэрэгиндэ делегаткалардыҥ бӳдӳрэр ижин эрмэктэжип сӳмэлэжип алар кэрэк.

6-чы куучын

Совет-Башкарудыҥ бӳдӳу.

1. Октябрдыҥ революциязынаҥ озо Россияда башкару кэрэги капиталистардыҥ, помещиктардыҥ, кулак-байлардыҥ, абыстардыҥ, камдардыҥ, јарлыкчылардыҥ, оноҥ-да башка аргалу бай-ла дэгэн улустыҥ колында болгон. Бу капиталистардыҥ, помэщиктардыҥ, оноҥ-ла ӧскӧзиниҥ адынаҥ јурт ортозында нэ-лэ кэрэкти каан, кааныҥ тургускан министрлар, губернаторлор, исправниктар, земский

крэстьянский начальник дэп бийлэр, становойлор, урядниктар башкарып турган болгон. Бу улус башка бӧлӱк улус болгон. Олорды акту кӱчи лэ јаткан албаты башкару кэрэгинэ талдап тутпаган, олор бойлорыныҥ ижин бойлорыныҥ-ла табы-ла бӱдӱрип турган болгон, ишмэкчи улус-ла крестьян улуска каруун бэрбэйтэн болгон.

2. Бичик-билиги јок, нэмэ билбэс, караҥуйда јаткан албатыны мэкэлэп турарга, јимэктэп турарга јэҥил болгон, оныҥ учун каан башкаруу албатыны бичиккэ ӱӱрэтпэй, сагыжын јарытпай караҥуйда јӱргӱзэрин кичээйтэн болгон. Каан-башкаруу анчадала јакалай јаткан башка-башка укту оок албаталарды јимэктэп алып турарын кичээйтэн болгон.

3. Азый Россияда башка-башка укту кӧп албатылар бар болгон. Мундый башка башка албатылар бирӱӱзи бирӱӱзин ӧштӧп турзын дэп, каан-башкаруу тыҥ кичээйтэн болгон; бу албатылардыҥ кажызыныҥ-да байларына, кудай јаҥыныҥ башчыларына болыжып туратан болгон. булары дэзэ кааныҥ, бийлэрдиҥ башкаруу тыҥ болзын дэп, кичээйтэҥ болгон: башка-башка оок албатылардыҥ бичик-билигин кӧдӱрэрин сагыжын јарыдып аларын буудактап, туй уктагылап туратан болгон. Каан-башкаруу башка-башка укту албатыларды башкарып турарга бойыныҥ тургускан орус укту бийлэрин ийетэн болгон. Мундый оок албатылар каан-башкарууныҥ колынаҥ божоп чыгар дэп, эмэзэ бойлорыныҥ јадыжын эбэш-те болзо јарандырып алайын дэп кӧдӱрилип-лэ кэлгэндэ, олорды мылтык-кылыштыҥ кӱчи-лэ базып салатан болгон.

4. Азый Россияда Октябрдыҥ рэволюциязынаҥ озо ӱй кижи бойыбашкарынып јӱрэри јок болгон, айыл-јурты ныҥ кату ижинэ кулдандырып салган јадатат болгон. Каан-башкарууныҥ закондоры ӱй улустыҥ кэрэги учун турушпайтан; ишмэкчи ӱй кижиниҥ јалын эр кижиниҥ јалынаҥ јабыс эдэтэн, јаан школдордыҥ кӧбизинэ ӱй кижи ӱӱрэнэр учуры јок болгон, ӱй кижини (кыс баланы) албан-ла кижээ бэрэтэн јаҥ бар болгон, јаман кылыкту эринэҥ ӱй кижи айрыларга кӱч болгон. Эл јонныҥ ижи-кэрэгинэ ӱй кижини јуутпайтан болгон. Анчадала јака јурт, башка-башка укту оок албатылардыҥ јуртында ӱй улустыҥ јӱрӱми коомой уур болгон.

5. Октябрдыҥ революциязыныҥ кийнинде Россияныҥ јуртында башкару керегин кол-кӱчи-ле јаткандар бойыныҥ колына алып салдылар, албаты-јурттыҥ керегин Советтер башкарар болды, бу Соеттэрди ишмэкчи-лэ крестьяндар тудып тургузып јат. Совэттэр бойлорыныҥ иш-кэрэгин эдэ-

ринэ кол кӱчининг аргазында јаткандардынг алдында кару-
ун бэрип турар учурлу. Актӱ кӱчи-лэ јаткандарга ӧштӱ
болгон капиталистарды, помещиктарды, бийлэрди, абыс-
тарды, камдарды, јарлыкчыларды, становойлорды, урядник-
тарды, кулак-байларды башкару кэрэгинэнг урадып салган,
Совэттэр солып тудар кэрэгиндэ олорды ӱн јок эдип сал-
ган.

6. Совет-Башкару албатынынг бичик-билингин кӧдӱрэ-
рин, сагыжын јарыдарын кичээйт. Онынг кэрэгиндэ јангы
школдор тургузат, јӱзӱн јӱӱр курстар эдэт, ишмэкчи-лэ
крестьяндрардынг јиит улузын рабфак; техникум дэп, ононг-
да башка јаан школлорго ӱӱрэнэргэ ийип јат. Анчадала
озодонг карангуйда турып калган башка башка укту оок ал-
батылардынг бичик-билигин, кӧдӱрэрин кичээйт.

7. Башка-башка оок албатылардынг бичик-билигин,
политика-билигин кӧдӱрэрин јарандырып салып, Совет
Башкару политика кэрэгин чикэ-чынынча бӱдӱрди дэп, ай
дары јолду. Башка-башка укту албатылардынг ортозында
ӧштӧжип турарын Совет Башкару јок эдэрин кичээп јат.

8. Соет-Башкару ӱй-кижээ кул болорынанг айрылар
аргазын бэрди, эл-јоннынг ортозына ӱй кижининг правазын
эр кижининг правазы-ла тӱнгэй эдип салды, айыл-јуртында-
да, иш эдэриндэ-дэ ӱй кижининг учун туртжар закондор
чыгарды, ӱй улусты эл-јоннынг ижи-кэрэгинэ кирижип ту-
рар эдип салды, кандый-да школго барып ӱӱрэнип
турар аргазын бэрди. Энэ болгон ӱй кижини, јаш балдар-
ды корып турар кэрэгиндэ совет-башкару тынг кичээди.
Јурт-советтэрдэнг ӧрӧ СССР-дынг тӧс Комитединэ јэтрэ
учрэждэниэлэрдэ башкару кэрэгинэ кирижип турган ӱй
улусты он-он мунгдар-ла тоолоп турарына јэтти. Бастра
Союзтынг Коммӱнист-партиязына киргэн ӱй улуустынг то-
озы бир канча јӱс мунгга јэтти. Јаан школдордо бир канча
мунг јиит ӱй улус ӱӱрэнип јат. Эмди ӱй улустанг про-
курор, доктор, фабрик-заводтордынг ижин башкарып тур-
ган директор, кызыл чэрӱдинг командир, инженер болгон,
ононг-да башка јаан јаан керекке турган ӱй улус кӧп бар.
Алтай ӱй улустынг бичик билиги јакшы кӧдӱрилбэй туры:
олор байланар, јанганар дэп јарабас нэмээ, кул болгоны-
на тынг бастырган болгон, јэ ондый-да болзо, алтай ӱй
улустанг бажын ӧрӧ тудып, ӧрӧлӧп базары бар ок.

9. Социализм бӱдӱрэр кэрэгинэ эр улус ла коштой
акту кӱчи-лэ јаткан ӱй улус кирижип иштэп турза, социа-
лизм бачым бӱдип турар эди—дэп, Ленин айткан
Ӱй улус социализм бӱдӱрэр кэрэгиндэ нэ-лэ иш-
кэ кирижип турар кэрэк. Бу кэрэкти бӱдӱрэрин, ӱй улус.

бойлорының јуртсовэттэриниҥ, кооперативтарының, оноҥда ӧскӧ учреждениялардыҥ ижине кирижип, баштап еалар кэрэк.

Дэрэмнэ-јуртыҥ ээзи, башкаруучызы јурттсовэт болып јат. Јуртсовэттиҥ ижи-кэрэги мундый болор: Совэт-башкарудыҥ бичип чыгарган закондорын јаткан јурт чэк бӱдӱрип турган-ба, ајаарып кӧрип турар, бойынаҥ јаан учрэждэниэлэрдиҥ јакаару-јакылтазын бӱдӱрип турар, налогты јурт улуска чэк-чынынча салып, оны јууп турар, јон улустыҥ јуунында тургускан постановлениелериндэ тыртык јок болзын дэп, ајыктап турар, јон-јуундардыҥ постановлениелэриниҥ јакаару-јакылтазын бӱдӱрип турар, школдыҥ, бичик кычырар тураныҥ ижин ајаарып кӧрип торар, олордыҥ ижинэ нэ-лэ болыжын јэттирип бэрип турар, айыл-јурттыҥ ортозында јаантайын ару болзын дэп, кичээп турар малды табарып турар кэзим оорулар-ла јэҥижип турар, бойыныҥ јуртыныҥ мал-аш ижин јарандырарын, тыҥыдарын кичээп турар, батрактардыҥ кэрэги учун туружып јадар, јоктулардыҥ прэвалары учун туружар, кооперативтардыҥ ижи-кэрэгин баштап-башкарып турар, оноҥда башка эл-јонныҥ кэрэгиндэ иш эдип турар.

10. Јуртсоветтиҥ члени болгон, улус Совет-Башкарууна кӱӱнзэп турган, социализм бӱдӱрэр кэрэгин кичээп турган улус болзо, јуртсоветтиҥ кэрэги јаранып турар. Кулак-байлар Совет-Башкарууна оштӱ. Бай ӱлустыҥ ортозында Совет-Башкарууна кӱӱнзэп турган, улус табылбас. Совет Башкарууна кӱӱнзэп турар, социализм бӱдӱрэр кэрэгин кичээп турар улус кӧбизиндэ батрактардыҥ, јоктуландыҥ, орто-кӱчтӱлэрдиҥ ортозында болор. Јуртсоветкэ ондый улусты талдап тудар кэрэк. Нэмэ билбэс, ајаарынбас батрактар, јоктулар, орто кӱчтӱлэр аразында кулак-байларга кӱӱнзэп, олонды ээчип турар. Ондый улусты јуртсоветкэ талдап тутпас кэрэк; ондый улусты байлардыҥ колынаҥ айрып аларын кичээр кэрэк, олордыҥ байларды ээчип, кууйрктажып турганы јарабас, јаман дэп, јарттап бэрип турар кэрэк; ондый улустыҥ сагыжын јарыдарын кичээп турар кэрэк.

Јуртсовэткэ кулак- байлар бойлоры кирип бэлбогонло, олорды куйруктажып турар улусты ӧткӱрип аларын кичээйдилэр. Аракызак улусты јуртсоветкэ тутпас кэрэк — олор јонныҥ кэрэгин аракаа салып ийэр. Јалку кижи јуртсоветтэ база јок болзын.

11. Јэ эл-јон болышпай турза, јакшы-да Јуртсовет ижи кэрэгин јэтрэ бӱдӱрип албай турар. Бастра јонныҥ јуундарына јаантайып барып турар кэрэк, јуртсоветтиҥ

секцияларына (бöлÿктэринэ) кирип, иштэжип турар кэрэк. Јуртсоветтиҥ ижи-кэрэгин анчада-ла батрактар ла јоктулар кичээп турар кэрэк.

12. Јуртсоветтэ иштэп турган эр улус аразында уй улустыҥ кэрэги учун туружарын ундуп салатан. Јуртсоветкэ ÿй улус тудар кэрэк. Јуртсоветтиҥ члендэриндэ ÿй улус бар болзо, ондый јуртсовет ÿй улустыҥ учун туружар закондор чэк-чынынча бÿдип турзын дэп, энчи ÿлэшкэндэ, ÿй улустыҥ кэрэги ÿрэлбэй турзын дэп, ајаарып, ајыктап турар. Ондый јÿртсовет аракыны ичэрин токтодып турар, ÿй улустыҥ бичик билигин кодÿрэрин кичээп турар. Јуртсоветкэ ÿй улусты тутса, јалга јÿргэн (батрак), јокту, орто-кÿчтÿ ÿй улустаҥ талдап тудар кэрэк, Совет-Башкаруунa кÿÿнзэп, Совет-Башкаруунын кэрэгин кичээп турар, бичик билэр ÿй улустаҥ талдап тудар кэрэк.

Куучынныҥ тöстÿ-тöстÿ шÿÿлтэлэри.

Делегаткалардыҥ, ундубас крэлÿ эдип, сагыжына алынар шÿÿлтэлэри мундый:

а) Каан-башкаруу дэп, капиталистардыҥ, помещиктардыҥ, абысгардыҥ, јимэкчи-байлардыҥ башкаруунын кылыгын кылынбай, ишмэкчи лэ крестьян улустыҥ Совет-Башкаруузы јака-урт башка башка оок албатылардыҥ бичик билигин, политика-билигин кöдӈрип, јадыжын јарандырарын кичээп турат.

б) Совет-Башкару ÿй улусты, анчадала акту кÿчи-лэ јаткан алтай ÿй улусты, кул болорынаҥ айрып алар дэп, алдында-да кöп кэрэк эдип салды, эмди-дэ оны кичээп јат.

в) Алтай ÿй кижи кул болорынаҥ айрыларга бойы база кичээп турар кэрэк. Коммунист партия-ла Совет-Башкару ÿй кижиниҥ бу кэрэгинэ болыжар. Ÿй кижи Совет-Башкару кэрэгин бÿдÿрэринэ кирижип, болыжып турар кэрэк.

Куучынга киргэн нэмэни Јурт улустыҥ мал-аш ижинэ кэлиштирип турары.

Башчы-кижиниҥ куучын эдэр алдында јурт улустыҥ мал-аш ижиндэ нэ болып турганын јууп, бичип алар нэмэзи мундый:

1. Јуртсоветтиҥ социал-бÿдÿÿ кандый.

2. Бујыл ÿй улустаҥ јуртсоветкэ, аймактыҥ башк. к. б. Ком-нэ турарга, јаргаа заседатель болып отырарга, кооператив- садуунын, сÿт-öмöликтиҥ, öскö-дэ кооперативтардыҥ правлениелэринэ канча кижи тудулган.

3. Бистиҥ бу јуртыбыстаҥ јаан школдорго, орто школдорго алтай ӱй улустаҥ канча кижи барып ӱӱрэнип турган.

4. Совет-Башкару турганынаҥ бэри кандый-кандый курста алтай ӱй улустаҥ канча кижи ӱӱрӱнгэн.

5. Совет-Башкарудыҥ чыгарган закондоры алтай ӱй улустыҥ кэрэги учун турушканы кандый (андый кэрэк кайда, качан болгон),

6. Ӱй улʌтыҥ кэрэги учун туружар эткэн закондордыҥ аайынча кэрэк бӱтпэй турганы бар-ба (ондый кэрэк качан, кайда болгон).

7. Бистиҥ јуртсоветтэ революциядаҥ озо канча школ бар болгон ,эмди канча школ бар.

8. Бистиҥ дэрэмнэ-јуртыбыстыҥ кыс балдардаҥ революциядаҥ озо школдо канча кижи ӱӱрэнгэн, эмди канча кыс бала ӱӱрэнип јат.

Куучыҥ-эрмэкти эдип турып, јаан јашту алтай ӱй улус озогыда байлар јайзаҥдар јурт улусты канайда кыстап, јимэктэп, катулап туратанып куучындап бэрзин дэп, эптэп турар кэрэк; јурт-улустыҥ јадыжы канча крэзи коомой болгон, куучындадып алар кэрэк.

Куучын аайынча иш эдэр кэрэгиндэ бэрэр Јакаару-Јакылта.

Бу јуртта бичик билбэс ӱй улусты бичиккэ ӱӱрэдэр кэрэгин (ликпункт бӱдӱрэр кэрэгин) канайда эдэр дэп делегаткалар шӱӱлтэ этсин.

Јуртсоветтиҥ ши-кэрэгин ајаарып кӧрип алып, оноҥ улам јуртсоветтиҥ бойында шӱӱлтэ-куучынды канайда эдэр дэп, делегаткалар эрмэктэжип шӱӱжип алзып.

Јуртсовет-лэ Аймактыҥ Башкару кэрэгин бӱдӱрэр комитеттиҥ ижи кэрэги канайда бӱдип турган учурын (отчодын) угып, оныҥ шӱӱлтэзин эдэр кэрэгиндэ ӱй улустыҥ јуунын эдэр дэп, делегаткалар сӱмэлэжип јӧптӧжип алар кэрэк.

7-чи куучын.

Аймактыҥ кирэлтэ-чыгалтазы, налог салып, Јууп турары.

1. Аймактыҥ акча чыгарар јэри кӧп: јаҥы школдор гудар кэрэк, эски школдорды јаҥыртып јазаар кэрэк, оныҥ одыны, јарыткыжы кэрэк, балдардыҥ ӱӱрэнэр бичиктэри, чаазыны, ӧскӧ-дэ нэ-лэ иэмє кэрэк, школ-катчылардыҥ, школдыҥ каруулчыгыиыҥ јалын тӧлӧӧргӧ кэрэк. Оноҥ башка больницалар, агроном турар јэр, малдыҥ эм-

чизи (ветеринар) турар јэр, јэр-кэзўдиҥ участкаларын тудар кэрек, јол јазаар, кўрлэр јазаар кэрэк, оноҥ-да башка кöп чыгалталары бар.

2. Аймактыҥ Башкару к.-б. комитеттэри јылдыҥ-сайын акчаныҥ кирэлтэ-чыгалтазын пландап турар (бўджэт). Мундый јэрдэҥ мунча акча кирип турар дэп, бўджэттиҥ кирэлтэзинэ бичилип турар, киргэн акча мундый-мундый кэрэккэ тудылар дэп, бўджэттиҥ чыгалтаайына бичилип турар.

3. Аймактыҥ Башкару к.-б. комитеттиҥ кирэлтэзи болор акча: кандыый-кандый заводттордыҥ, тээрмэндэрдиҥ, ижинэҥ, боо тўҥэй öско-дэ нэмэниҥ ижинэҥ кэлип турган акча, јэри-јуртынаҥ јуулып турар јууштар, кыра тартар, öлöҥ эдэр јэрдиҥ эрэнт-акчалары, государствоныҥ, мал-аш ижиниҥ налокторынаҥ бöлип айрып бэрип турар акча, областыҥ башкару к. б. комитеди ажра государствоныҥ болыш эдип бэрип турган акчазы (дотация) болор.

4. Аймактыҥ Башкару к. б. комитеди акча иштэп бэрэр бойыныҥ колында турган заводторыныҥ тээрмэдэриниҥ, акча иштэп бэрип турар оноҥ-да öскö нэмэлэриниҥ кирэлтэзин јаан эдип јарандырып, тыҥыдып турза, алды наҥ билинип саду эдип турар улустаҥ (оок којойым), садуга јарадып нэмэ иштэп чыгарыт турган улустаҥ јууп алып турар акчаларды ўзэ оичозын јарттап турза, ондый аймактыҥ кирэлтэзи кöп болор. Ондый аймак јуртыныҥ бикичбилигин, улусты су-кадык эдэрин, агроном ижин, мал эмчиниҥ ижин јарандырып, тыҥыдып турары јэҥил болор; ондый аймак јолдорын, кўрлэрин-дэ јазап турар, оттоҥ корыланар кэрэгин-дэ бўдўрип салар, ондый аймак эли-јонына кöп туза јэттирип бэрэр.

Государствоныҥ болыжын-ла сакып отырып јадар Аймактыҥ Башкару к. б. комитетти коомой дэп айдарга јолду.

5. Государствоныҥ чыгалтазы сраҥай-да кöп болып јат – Кызыл Чэрў тудар кэрэк, орто школдор, јаан школдор бўдўрип, олордыҥ нэ лэ кэрэктэп турганын бэрэр кэрэк, оору улус эмдэнип јадар башка-башка јэр эдэр кэрэк, тэмир јолдор, пароходтор јазаар кэрэк, почта, телеграф, телефон, радио тургузар кэрэк, албатыныҥ мал-аш ижин јарандырар кэрэк.

Государство бойыныҥ кирэлтэ-чыгалтазын база пландап (бўджэдин бўдўрип) турар. Государствоныҥ бўджэдиниҥ кирэлтэлэри промышленностыҥ, кош тартар кэрэгиниҥ, почта-ла телеграфтыҥ астам-кирэлтэлэринэҥ, промышленностыҥ кэрэгин; јэр казып, нэмэ чыгарар кэрэ-

гин эрэнткэ бэрип, акча алып турарынаҥ, кандый иш-кэрэк эткэн организациялардыҥ, учреждениялардыҥ, алдынаҥ бойы иштэп јаткап улустыҥ астамына салып турар-налоктоҥ, учреждениелэрдиҥ, организациялардыҥ, улустыҥ да иштэп алып турган кирэлтэзинэ эжилэгэн налоктоҥ, бай кижиниҥ јазадак јӱрэринэ кэрэктэп турган баалу нэмэниҥ садууна салган налоктоҥ, гербовый дэп, акциз дэп јуушталарынаҥ, мал аш ижиниҥ налогынаҥ, öскö дэ налок-јууштардыҥ бӱдип јат.

6. Мал-аштыҥ налогы государствоныҥ бӱджэдиниҥ кичинэк лэ ӱлӱӱ болып јат. Мал-аштыҥ налогы государствоныҥ эҥ јаан кйрэлтэзи болып јат дэп, кулак-байлардыҥ айдып турганы—тöгӱи сöс болор. Государствоныҥ бӱджэдинэ эҥ озо промышленностыҥ астам-кирэлтэзи лэ саду кэрэгинэҥ (бистиҥ-дэ јуртыбысты ҥортозында, башка да ороондордыҥ јурты ла саду эткэнинэҥ) кэлип турган астам-кирэлтэзи, оноҥ башка кош тартар кэрэгиниҥ астам кирэлтэзи кирип јат. Мал-аштыҥ налогыҥ Совет-Башкару јэҥил эдэрин, ас эдэрин кичээп јат, јоктуларга јэҥил эдип, налоготыҥ кöбизин аргалу байларга, кулактарга салып јат.

7. Озо, каан-бакару тужында калан-јуушты јурт-улустын тын-тоозына салатан болгон. Ондый калан-јуушты јокту кижээ, орто кӱчтӱ кижээ тöлööргö кӱч болгон, байлар оны јэҥил тöлöп салатан болгон. Совет-Башкару јокту улустаҥ налокты сраҥай албас эткэн, орто-кӱчтӱлэрдиҥ налогын олордыҥ кирэлтэзинэҥ кöрö алар эткэн, кулак байлардыҥ налогын јаан эдип, эжилэп салган (индивидуальный). Кулак-байлар налокты мунайда салатанын јаратпай турат. Олор. налокты ончс улуска „тӱҥэй эдип“ салзын дэп, кичээп јадылар, налоктыҥ бодолына кирэр кыра-ажын, малын, öскö-дэ кирэлтэзин, мэкэлэп, куурмактап, ас эдип бичидэдилэр, „Совнт-Башкару мал-аш ижи лэ јаткан крестьян улусты налок ла сраҥай базып туры“—дэп, улам сайин кыйгырыжадылар. Бичик- биликти, мал-аш ижин јарандырар кэрэгинэ акча кöптöдип алар кэрэгиндэ јурт-улус бойы-бойына салар јууш эдэрин Совет-Башкару јарадып, јöптöп салды. Мунда албан јок, оны дэрэмнэ јурты бойыныҥ кӱӱни лӱ эдэр. Јурт улустыҥ бойы-бойына салынар јуушты, мал-ашты јööжöни страховколойтонын, öдӱш-облигация садып аларын, кооперативтардыҥ пай-акчаларын—тӱҥэй налок эмэй—дэп, кулак-байлар коптожып, сайгактажып турадылар.

8. Мал-аштыҥ налогын салар кэрэгиндэ јаткан јурт ыҥ мал-ажыныҥ тоозын алып турар, јурт-улустыҥ-

ӧскӧ-дэ кирэлтэзин јарттап турар ишкэ дэлэгаткалар киририжип, иштэжип турар кэрэк. Налог салар кэрэгинэ туткан комиссияларга [учет-нал. комиссия] кулак байлар, байлардыҥ „куйруктары" кирип калбазын дэп, ајаарып, ајык тап турар кэрэк, крестьян улус мал-ажын, нэ-лэ кирэлтэзин тутатпай, чэк-чынынча бичидип турзын дэп, кичээп турар кэрэк. Мунда анчадала кулак-байларды јакшы ајаарып, ајыктап турар кэрэк, олор налокты ас салдыртып. алар дэп, мал-ажын, кирэлтэзин тутакту эдип, бичидэрин сурээн кичээйдилэр. Јокту улуска налок салбазын дэп, орто-кӱчтӱлэргэ налок салар кэрэгиндэ законныҥ бэрип тур ган јэҥилтэни чэк чынынча бэрип турзын дэп, кичээп турар кэрэк.

Дэрэмнэ-јурттыҥ мал-ажыныҥ тоозы, кирэлтэзи тутак јок јарҭалып турза, јурт-улустыҥ ортозында налок чэк чынынча ӱлэлип салынып турар.

9. Мал-аштыҥ налогын тӧлӧзин дэп, молјоп салгаи кӱнин [срогын] ӧткӱрбэй, тӧлӧп турар кэрэк. Аймактардыҥ Башкару к. б. Комитэттэрдиҥ, государствоныҥ ӧскӧ дэ учреждэниэлэри бойлорыныҥ ижин план аайынча иштэп јат, кажы кӱндэ, айда кандый кэрэк эдэр, кандый кэрэккэ канча акча чыгарар— оныҥ ончозы планду болып јат. Налоктыҥ акчазы ӧй-ӧйиндэ кирбэй турза, план бӱтпэй турар, кэрэк тутап јадар, булгак болор. Ак сагышту, чындык шӱӱлтэлӱ орто-кӱчтӱ кижи налогын срогында, аразында срогынаҥ озо-да, тӧлӧп јат. Кулак бай дэзэ, мойноп тӧлӧбӧй турар, тӧлӧӧр срогын узадып бэрзии дэп, комыдап турар, оноҥ да башка нэ-лэ болып, тӧлӱӱн узадып турар, ӧскӧзи-дэ тӧлӧбӧзин дэп, кичээп улусты сайгактап турар.

10. Аймактыҥ башкару к. б. Комитет бойыныҥ бӱджедин эдэр тушта кирэлтэ-чыгалтазын пландап турар тушта делегаткалар комитеттиҥ бу ижинэ кирижип, болыжыттурар кэрэк. Аймактыҥ Башк. к. б. Комитеди бойыныҥ бӱджэдин канайда бӱдӱрип турганын, алдындагы јылда акча кандый кэрэккэ, канайда тудулган дэп јарттап алар кэрэгиндэ делегаткалар бойыныҥ јуунына Аймактыҥ Башк. к. б. Комитеттэҥ чыгартылу кижи кычырып алып, оныҥ докладкуучынын угар кэрэк. Аймактардыҥ Башк. к. б. Комитет тэри јурттыҥ мал-ажын, кирэлтэзин јакшы-јазап јарттап алзын дэп, јуртсоветтэргэ, школдорго бэрип турган акчалар чэк тудулып турзын дэп, делегаткалар кичээп ајаарып кӧрип турар кэрэк.

Куучыныҥ тӧсту-тӧсту шӱӱлтэлэри

Аймактыҥ башкару к. б. Комитеттиҥ бӱджэди дэгэни нэ, ол Комитеттиҥ кирэлтэзинэ акча кайдаҥ кэлип турганын, бу акчалар кандый кэрэккэ тудулып турган— оныҥ ончозын делегаткалар билэр кэрэк. Мал-аштыҥ налогын јоктурга, орто-кӱчтӱгэ, байга канайда салыпт урар аайын, делегаткалар јарттап алар кэрэк. Мал-аштыҥ налогын салар кэрэгиндэ Аймактыҥ Баш. к. б. Комитеттиҥ, іуртсоветтиҥ ижинэ делегаткалар кандый бӱдӱӱлӱ ижи лэ болыжып бэрип турар, оны база јарттап, шӱӱжип алар кэрэк.

Куучыныҥ јартталганын билэр кэрэгиндэ бэрэр сурулар.

1. Аймактыҥ Башк. к. б. К тыҥ чыгалталары кандый, бу чыгалталарга акча кайдаҥ кэлип јат?

2. Государство нэ-лэ иш кэрэгин крестьян улустаҥ јууп турган налоктыҥ ла акчазы ла бӱдӱрип јат—дэп кулак-байлардыҥ айдыжып турары чын-ба?

3. Каан-башкару тужунда крестьян улуска салып турган калан-јууш кандый болгон эмдиги налок кандый?

4. Эмдгии налок салар кэрэгинэ кулак-байлар канайда удурлажат?

5. Мал-аштыҥ налогын молјогон кӱнинэҥ ӧткӱрбэй тӧлӧп турзын дэп, нэниҥ учун айткан.

6. Мал аштыҥ налогы кэрэгиндэ делегаткалар кандый иш-кэрэк элип турар кэрэк.

7. Аймактыҥ Башк. к. б. К—тыҥ бӱджэдин бӱдӱрэрдэ, делегаткалар нэ иш-кэрэги лэ болыжып турар?

Куучынга киргэн нэмэни јурттыҥ мал-аш ижинэ кэлиштирип турары.

Куучыныҥ ончо бойын јуртка кэлиштирип салар кэрэк. Куучынга бэлэттэнип, башчы-кижиниҥ јарттап, бичии алар нэмэзи:

1. Аимактыҥ Баш. к. б. К-тыҥ бӱджэди. Бу бӱджэттиҥ бастразында социал-культураныҥ кэрэгинэ (школдордыҥ, больницалардыҥ, оноҥ-да башка кэрэктэргэ) чыгар эдип салган акча канча % болып јат, јылдаҥ јылга бу бӱджэттиҥ ӧзип турганы кандый. Аймактыҥ бӱджэдиниҥ мал аштыҥ налогы канча ӱлӱӱ (%) болып турган.

2. Бистиҥ бу јуртыбыстаҥ мал аштыҥ налогын канча крэлӱ јуур дэп эткэн, јокту улустаҥ канча кижидэҥ налок албас эткэн, орто-кӱчтӱ улустаҥ канча кижээ, кандый јэ

ңилтэ бэргэн, кулак-байлардаң бай улуска эжилэгэн налокты канча кижээ салган.

3. Јоктулардың, орто-кӱчтӱлӱрдиң, јарт кулак байлардың 5-10 өрөкөзин алып, олордың јылдың-сайыи төлөп турган налоктың крезин јарттап алып, 1924/25 јылдаң бу јылга јэтрэ налоктың кубулганын көргӱзип бэрэр кэрэк.

Куучыи аайынча иш эдэр кэрэгиндэ јакаару јыкылта бэрэри.

1. Аймактың Баш. к. б. К-тэ-бэ, јуртсоветтэ-бэ делегаткалар јуулып барып, бӱджэт кэрэги канайда бӱдип турганын јарттап шӱӱлтэ- куучын эдэрин эрмэктэжип алар кэрэк.

2. Јаткан јурттың ӱй улустарыиың јуунын эдип, ол јуунда Аймак. Баш. к. б. Комитединиң бӱджэт бӱдӱрэр кэрэгиндэ, мал-аштың налогын салар кэрэгиндэ доклад-куучын айттырып аларын делегаткалар эрмэктэжип, јөптөжип алар кэрэг.

3. Јурт-улус мал-аштың налогын молјулу срогынаң озо төлөп турарына делегаткалар улусты айдып, сӱмэлэп турзын дэп, делегаткаларга јакаару-јакылта бэрэр кэрэк.

8-ичи куучын.

Совет-јаргызы, Оның ижи-кэрэгиндэ ӱй улустың киришип турары.

1. Каан башкаруу, тужунда, башкару кэрэги капиталистардын, помещиктардың, абыстардың, кулак-байлардың колында болгон тушта нэ-лэ закондор бай улустың кэрэги учун турушатан болгон, кол-кӱчи лэ јаткандардың учун туружары ас болып, олорды кыйалдап, кэзэдип турары көп болгон.

Башка-башка улустың јаргызы-да башка болгон: дворян улусты дворяндар-ок јаргылап турар; абысты абысок јаргылайтан офицер кижиниң јаргызын офицерлэр эдип турар. „Кускун кускунның көзин чокыбас". Мал-аш ижи лэ јаткан крестьян улусты волосто кулак-байлар јаргылайтан, земский начальник дэп дворян укту бий јаргылайтан болгон. олордың кажызы-да кол-кӱчи лэ јаткандарга өштӱ болор улус; салдаат кижини офицер-улус јаргылайтан болгон; ишмэкчи кижиниң јаргызын дворян улус, капиталистар бӱдӱрип туратан болгон.

2. Эмди Совет-Башкарудың бӱдӱргэн закондор ондый эмэс. Эмдиги закондор озогыда бай болгон, эмди-дэ бай

болып турган улусты катулап турар, праваларын каскартып турар. Эмдиги закон аайынча кандый-кандый тыртык кылык эдип буруга тӱшкэн ишмэкчи болзын, крестьян болзын, революциянын законлорынан кыйа баскан колкӱчи лэ јаткандардын нэ-лэ ӧштӱлэрин-дэ ишмэкчи лэ крестьян улус јаргылап турар болды.

3. Јаргы эдип турган заседаниенин председатели— башкарудын тургускан кижизи болор, јаргынын ӧскӧ члендэрин ишмэкчи лэ крестьян улустын талдап туткан улус болор. Албаты-јаргычызы (народный судья) јаргы-закондорын билэр учун, јаргы кэрэгиндэ ишкэ тазыккан учун јаргынын шылуун эдэргэ ӧскӧ јаргы члендэргэ болыжып бэрип јат, јаргынын закондорын јарттап бэрип јат. Јаргынын решениезин бӱдӱрип, бурулу кижээ кэзэдӱ кыйалты јаргы-члендэрдин ӱндэринин кӧбизи-лэ бэрип турар.

Јаргы эдэринэ отырар улусты (нар. заседат.) Совет-Башкарууна кӱӱнзэп, онын кэрэгин кичээп турар, совет-закондорды чэк-чынынча шӱӱп турар улустан талдап тудар кэрэк.

4. Совет-Башкару башка-башка укту оок албатылардын бойлорынын јаргызын (национал-јаргызын) олордынок тили лэ бӱдӱрип јат. Јаргы кэрэгиндэ шылу былзын, јаргы эдэри-дэ болзын,јаткан јурттын бойынын тӧрӧл тили--лэ бӱдип турар. Ондый национал-јаргы бистин Ойрот-областа-да башталып јат.Алтай сӧӧктӱ кижи јаргыда бойы учун туружып айдынар сӧзин, комыдалын, кэрэ сӧзин бойынын алтай тили-лэ јакшы айдар.

Каан-башкару тужында мундый национал јаргы јок болгон. Акту кӱчи-лэ јаткан алтай улусты закон јокко алтайдын байлары, јайзандары јаргылайтан болгон, орус улусты байларга кӱӱнзэгэн орус бийлэр јаргылайтан болгон.

5. Совет-Башкару ӱй улусты корып турар, ӱй улустын кэрэги учун туружар кӧп закон бичип чыгарган. Анчадала оок национал-албатылардын јуртынын ӱй улустарын, онын ортозында алтай-да ӱй улусты Совет-Башкару корып турарын кичээп јат. Нэнин учун дэзэ, бичик-билиги ӱйан национал-албатылардын ӱй улустары кул болорынан айрылгалак. Алтай улуста эмди-дэ кыс-баланы, аразында јажы јэгпэй-дэ турза, албан ла эргэ бэрип турары, калым алып, балазын садып турары, баланы тугкындап апарыц турары бар. Алтай ӱй улусты эмди-дэ пайланарын, јанданарын таштатпай турганы бар.

Алтай ӱй кижинин кэрэги учун туружар закондор чэк-чынынча бӱдип турзын дэп совет-јаргызы ајаарып кӧ-

рип турар учурлу. Јаргы кэрэгинэ, јаргы эдэр тушта акту кӱчи-лэ јаткан улустаҥ талдап туткаи ӱй улус кожо отырза, јаргы ӱй улустыҥ кэрэги учун туружары јарт болор.

6. Јаргы эдэринэ отырар улусты (албаты-заседат.) тударда, бичикчи, Совет-Башкарууна кӱнзэгэн јокту, ортокӱчтӱ алтай ӱй улустаҥ база талдап тудар кэрэк. Јаргы эдэринэ талдап тудылган алтай ӱй улус кыйдырбай, бойлоры кыйышпай, јаргы кэрэгинэ киртжип турзын деп, кичээр кэрэк.

7. Дэлэгаткалар Совет-закондорды јакшы билэрин кичээр кэрэк. Закондордыҥ јакаару-јакылтазы тэкши ончозы бӱдип турзын дэп, јаргы кэрэги закон аайынча чэк, чынынчв бӱдип турзын дэп, делегаткалар ајаарып, ајыктап, кӧрип турар кэрэк.

Куучынныҥ тӧстӱ-тӧстӱ шӱӱлтэлэри.

Совет-јаргы јоктулардыҥ учун туружып, байларды катулап турарын делегаткалар јакшы јарттап, билип алар кэрэк. Совет закондор алтай ӱй кижини корып туратанын, совет-јаргызы алтай ӱй улустыҥ кэрэги учун туружатанын делегаткалар база билип алар кэрэк. Совет-јаргызына ӱй улус канайда кирижип, иштэжип, болыжып јадарын билэр-ок кэрэк.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэрэр сурулар.

1. Капиталистардыҥ, помещиктардыҥ башкаруу тужунда јаргыныҥ бӱдӱӱ кандый болгон?

2. Эмди, Совет-Башкарудыҥ јаргызы кандый?

3. Јаргы эдэргэ талдап туткан улусты Совет-Башкарууна кӱӱнзэп турар улустаҥ тудар кэрэк дэп, нэниҥ учун айдылган?

4. Совет-Башкару алтай ӱй кижини канайда корып турат.

5. Јаргы эдип турган чыгартылу улуска кожып алтэй ӱй улустаҥ база талдап тудар кэрэк дэп, нэниҥ учун айдылган?

Куучынга киргэн нэмэни јурттыҥ јадыжына, јӱрӱминэ кэлиштирип турары.

Куучын эдэргэ бэлэттэнип, башчы-кижиниҥ јарттап алар нэмэзи:

1. Алтай јэриндэ озо јаргыны канайда эдэтэн,

2. Бистиӈ бу јуртыбыстаӈ јаргы эдэргэ (албаты-заседат.) кижи тудылган-ба канча кижи, ӱй кижи канча,

Куучын аайынча иш эдэр кэрэгиндэ јакаару-јакылта бэрэри.

1. Албаты-јаргыныӈ (нарсул) ижин ајаарып көрип алып шӱӱлтэ-куучын эдэр аайын эрмэктэжип алар кэрэк.

2. Совет-закондорды, совет-јаргызын элэрин-јарттап бэрэр дэп, јурттыӈ ӱй улустарыныӈ улай-улай јуундарын эдип, ол јуундарга кэлишкэниничэ прокурорды, следователди, албаты-јаргычызын, милиция-начальникты кэлип эрмэк-куучын этсин дэп, айбылап аларын делегаткалар эрмэктэжип алар кэрэк.

3. Прокурордыӈ-ба албаты-јаргычыныӈ-ба ижиниӈ отчодын шӱӱлтээ тургузар эдип, јурттыӈ ӱй улустарыныӈ јуунын эдэр кэрэгиндэ дэлегаткалар эрмэктэжип, јөптөжип алар кэрэк.

9-ынчы Куучын.

Дэрэмнэ-јурттыӈ культуразын кӧдӱрэри.

1. СССР-дыӈ јурты јуу-чак тужунда бойыныӈ косколып ӱрэлип калган нэ-лэ јӧжӧ ижин ойто орныктырып алдылар. Эмди оны јаӈыртып социализм бӱдӱрэринэ баштандырарын баштап алдылар. Социализм бӱдӱрэринэ промышленностыӈ-да мал-аш ижиниӈ-дэ јакшы јаранган бӱдӱӱ кэрэк. Совет Башкару јаӈы заводтор, фабриктар, электричествоныӈ станцияларын, тэмир јолдор, шахталар, онон-да башка иш кэрэк бӱдӱрип јат. Фабрик-заводтордыӈ машыналарын јаӈыртып јарандырып јат, малаш-ижинэ кэрэктӱ нэ-лэ машына-јэпсэл јазап бэрип јат, оок мал-аш иштӱ ӧрӧкӧ-айылдарды бириктирип, мал-аш иштӱ јаан коллективтар бӱдӱрип јат, оноӈ-да башка кӧп иш-кэрэк эдип јат.

2. Бичик билбэс, бичик-билиги (культуразы) јок албаты-ла социализм бӱдӱрип болбос дэп, албаты-јуртты бичиккэ ӱӱрэдип салары, бичик-биликтӱ (кульуралу) эдип саларын јаан учурлу эдип салар кэрэк дэп нӧк. Ленинныӈ айтканы бар. Јаӈы бӱдип турган заводтордыӈ, электростанциялардыӈ, фабриктардыӈ ижинэ, јаӈы, јаан машыналар-ла иштэп турарга бичик билэр, бичик-биликтӱ улус кэрэк. Бичик билэр улус мал-аш ижиниӈ јӱзӱн-јӱӱр машыналары-ла иштээрге кэрэк. Бичик билбэс улус машыналарды ӱрэп турар. Колкозтордыӈ ижи башка-башка јаан иш болып јат; иштиӈ планын јазаар кэрэк, ишти агрономныӈ ӱӱрэдӱӱ аайынча бӱдӱрип турар кэрэк, кандый кижи

кажы ишти эдип турарын башкарып салар кэрэк, иш эткэн улустыҥ бӱдӱргэнин jарттап алып, оныҥ jалын бодоп турар кэрэк. Муныҥ ончозына бичик билэр улус кэрэк. Бистиҥ совет учрежденияларында, организацияларында отырган улустыҥ оргозында тузазын jэттирбэс, ишти тутадып турар улус бар. Ол —бийиркээк, jамыр каак, ижин кичээбэс, jалку, байларга кӱӱнзэп турар, jоктуды jаман кӧрип турар, оноҥ-да башка jаман кылыкту улус болор. Ондый улус социализм бӱдӱрэр кэрэгин аршалап, буудактап турар. Мундый улусты учреждениялардаҥ, организациялардаҥ Совет-Башкару чыгара-чачып турар болды. Чыгара чачырган улустыҥ ордына учрежденияларга ишмэкчи-лэ крестьян улустаҥ jарагадыйын тургузар кэрэк болып jат. Jылдаҥ-jылга ӧзип jаандап турган фабрик-заводтордыҥ, ӧскӧ дэ промышленностыҥ ижинэ, дэрэмнэ-jурттыҥ мал аш ижинэ кӧп мӱҥ тоолу jаҥы инженер, агроном, ветеринар, оноҥ-да башка ӱӱрэнгэн улус кэрэк болор.

3. Бичик-билик ажра улустыҥ сагыжын jарыдар дэп, Совет-Башкару кӧп кичээди. Jэ ол-да ас болып туры. Бистэ эмди-дэ бичик билбэс, чала бичик билэр улус кӧп. Анчадала ӱй улустаҥ, анчадала башка-башка укту оок (нацнонал) албатылардаҥ бичик билбэзи кӧп. Jурт-улустыҥ бичик билбэзинэҥ, бичик-билиги уйан болгонынаҥ улам мал-аш ижиниҥ jаранары, тыҥып турары коомой болып jат, колхозтордыҥ иш-кэрэги уйан болып jат, ишкэ турган машиналар удабай ӱрэлип турат, jуртсоветтэрдиҥ ижи уйан болып турат, кооперативтардыҥ ижи баштанып болбойт. Бичик-билик калыҥ jуртка ӧткӧлӧк, коомой болгон учун бистиҥ jурттарыбыста, айылыбыста кир, балкаш кӧп, оноҥ улам бистиҥ ортобыста jӱгуш кэзим оору кӧп болот; бистиҥ jуртыбыста аай-баш jок аракы ичэр, акча салып, кӧзӧр ойноор, jаман-быjар сӧс-лэ айткылажар улус кӧп; бичик-билбэс, караҥуйда jӱргэн улус ӱй улустарын кулга бодоп турадылар.

4. Калыҥ jурттыҥ бичик-билигин кӧдирип jарандырары учун революция бӱдӱрип турган адында тыҥ тартыжып туружар кэрэк, актар-ла jэҥижип, тартышканына тӱҥэй тартыжып, фабрик-заводторды, оноҥ-да башка кандый-ла промышленносты jарандырар, тыҥыдар учун, мал аш ижин jарандырар, тыҥыдар учун туружып кичээгэнинэ тӱҥэй кичээп турар кэрэк. Бистиҥ нэ-лэ иш-кэрэгибис революция аайынча кубулып, jаҥырып jат. Jурт-улустыҥ бичик-билиги ӧскӧ иш-кэрэктэҥ jада калышпай, соҥдобой jаҥырып, ӧзип, jаранып турзын —дэп, нӧк. Ленин ӱӱрэдип айдатан болгон.

5. Бичик билэр, бичик-биликту кижи кир-балкаштанбай, ару-чэк јӱрэр, кижи јамандап айтпай јӱрэр. јаман-быјар сӧс-лэ айткылашпай јӱрэр, газет, бичик кычырарын кэчээп турар, эл-јоннын ижинэ кирижип, болыжып турар, социализм бӱдӱрэр кэрэктэрдин аайын јарттап билип турар, бойынын нэ-лэ ижин эптэп бӱдӱрэрин билип јадар, иш-кэрэгин бачым, јэнил иштэп салып турар, эдип турганы капшагай бӱтсин, јакшы болзын дэп, кичээп турар, нэ-лэ ижин чыдаганча, аргазы барынча, машына-ла, ӱӱрэдӱ аайынча иштэп, бӱдӱрип турар; бичик-биликтӱ кижинин ижинэн амырап турганы тузалу болор (ол кӧзӧрлӧбӧс, аракылабас, улусты шокшодорлоп јӱрбэс); бичик-биликтӱ кижи абыстын, камнын, јарлыкчынын мэкэ сӧзинэ бӱтпэс, тармачы-илбичи-јарынчы улустын тӧгӱнин укпас. Бичик биликтӱ кижи эл-јонго тузалу болып јӱрэйин дэп, бойынын бичик-билигин улам-сайын ӧрӧлӧдип, јарандырып турарын кичээп јадар.

6. Кижинин бичик-биликтӱ болоры бичиккэ ӱӱрэнэринэн башталып јат. Бичик билбэс кижи газет, ӧскӧ-дэ бичик кычырып болбос, билэр улустын ӱӱрэдӱӱн алынып болбос. Алтай ӱй улустан бичик билбэзи сӱрээн кӧп. Јурт-улустын бичик билбэзин јок эдэр кэрэгиндэ государство кӧп акча чыгарып јат, јэ ол акча ас болып јат. Государствого болыжар кэрэк. Јурт-улустын бичик-билигин кӧдӱрэр кэрэгиндэ государствого болыш болзын дэп, „Долой неграмотность“ дэп (бичик билбэзин јок эдэр дэгэни) јон бӱгкэн (кыскарта бу јонды „ОДН“ дэп айдар). Делегаткалар ОДН-гэ член болып кирэр кэрэк.

7. Јурт-улустын бичик билбэзин јок эдэри-лэ коштой бичик-билик кэрэгиндэ ӧскӧ-дэ иш кэрэк—кызыл тоолык, бичик кычырар тура, бичик-биликтин кружокторы, газет алдыртып алары, газет, бичик чыгырары, кудай јанын јайладар кружоктор—будӱрэрин кичээр кэрэк. Делегаткалар бичик кычырар туранын ижинэ кирижип, болыжарын тын кичээр керек.

8. Јурт-улустын бичик-билигин кӧрдӱэри учун туружар дэгэн делегаткалар эн озо бойлоры бичиккэ ӱӱрэнип алар кэрэк. Бойы-ла кожо бичик билбэс ӱй улусты бичиккэ ӱӱрэнэргэ тартып турар кэрэк. Бичик кычырар турада кандый-ла куучын эдип турганы бар болзо, газет, бичик кычырып турганы бар болзо, дэлэгатка бойы-ла барып турар кэрэк, јурттын ӱй улустарын да кожо барзын дэп, айдып алып турар кэрэк. Делегатка бойынын айыл-јуртында јӱрӱмин ару-чэк эдэр кэрэк: кийэр кэбин јунып турар кэрэк, бир нэдэлэдэн ӧткӱрбэй оны солып турар кэрэк, мылчаа кирип, јунынып алып турар кэрэк, аш-курсак бэ-

лэттээрдэ, чэк-аруун кичээр кэрэк, айылдыҥ ичин, айылдыҥ тыш-јаныҥ арулап турар кэрэк, Анчадала балдарды чэбэрлэп, ару јӱргӱзэрин делегатка кичээп турар кэрэк. Ooру-јобол табаргажын, делегатка кам камдатпай, јарлыкчыны мӱргӱтпэй, тармачы-илбичээ барбай, докторго барып эмдэдэр кэрэк.

Мунаҥ башка делегатка газет, журнал алдыртып алып турар кэрэк, öскö-дэ ӱй улусты газетти, журналды алдыртып турзын дэп айдар-ок кэрэк.

Делегатка бойыныҥ балдарын школго ӱӱрэнэргэ кыйыш јок бэрэр кэрэк, балдарыныҥ бичиккэ ӱӱрэнэринэ болыжып турар кэрэк, öскö ӱй улус бойлорыныҥ балдарын школго ӱӱрэнэргэ бэрзин-ок дэп, кичээп турар кэрэк.

Јуртсовет ажра, јон-улустыҥ јуундары ажра, бичиккычырар тура ажра, стен-газет ажра, öскö-дэ иш-кэрэк эдип, улустыҥ аай-баш јок аракы ичэри лэ акча салып, кöзöрлöжöри лэ кижээ шок-шодор јэттирип јӱрэри-лэ делегатка јэнижэр кэрэк, муныҥ анчозын јок эдэрин кичээр кэрэк.

Делегатка кудай-јаҥын јайладарын кичээр кэрэк, кудай јоктордыҥ ячейкаларына, кружокторына кирип, иштэп турар кэрэк.

Нэмэ билбэс караҥуй кижини мэкэлээргэ, тонорго бэлэн, оныҥ учун байлар, камдар, јарлыкчылар улусты бичик-биликтӱ эдип саларын јаратпай турадылар, олор улус ортозында культура кэрэгин бӱдӱрэрин буудакгап турадылар.

Кууччынныҥ тöстӱ-тöстӱ шӱӱлтэлэри.

Делегаткалардыҥ ундубас эдип салар шӱӱлтэлэри мундый:

Бичик-билиги јокко социзлизм бӱдӱрип болбос.

Бичик билбэс улус нэ лэ ижинэ јӱзӱн-јӱӱр машыналарды ҥ кӱчин салар эбин таппас, ижи-кэрэгин ӱӱрэдӱ аайынча јэтрэ иштэп болбос.

Јурт-улус бичик билбэс болзо, колхостордыҥ, кооперативтардыҥ, јуртсоветтэрдиҥ ижи уйан болор.

Бичик-билиги јок улустыҥ айылдарыныҥ ичи, јуртортозы кирлӱ, балкашту болор, оноҥ улам јаткан јурт кэзим, југуш ооруга таптырар.

Бичик-билиги јок јурттыҥ ӱй улустары кул болорынаҥ бачим айрылып болбой јат. Бичиккэ ӱӱрэнгэн кижи газет кычырып, öскö-дэ кандый бичик кычырып бойыныҥ бичик билигин јаандадын турар.

Делегатка бойы бичикчи болор кэрэк, балдарын бичиккэ ӱӱрэдэр кэрэк, кажы-ла учреждениелэрдиҥ бичик-билик кэрэгиндэ ижинэ кирижип, болыжып турар кэрэк.

Куучынныҥ ǰарталганын билэр кэрэгиндэ бэрип турар сулулар.

1. Социализм бӱдӱрэр кэрэгиндэ бичик-биликти нӧк Ленин канайда учурлап айткан?

2. Албатыныҥ нэ-лэ ижи-кэрэгин ǰарандырарында бичик-биликтиҥ болыжы канайда болып турган?

3. Совет-учреждениялардаҥ ǰарабас болып чыгарткан. улустыҥ ордына тургузар улусты канайда бэлэттэп турар?

4. Јурт-улустыҥ бичик билбэзин ǰок эдэр кэрэгиндэ делегаткалар ликпунктарга, школдорго, бичик билик кэрэгин дэ нэ-лэ организациялардыҥ ижинэ делегаткалар нэ ижи-лэ болыжып бэрэр?

Куучынга кирэр нэмэни ǰурттыҥ ортозында нэ барына кэлиштирэри.

Башчы-кижиниҥ ǰарттап, ǰуун бичип алар нэмэзи:

1. Бу калганында ӧгкӧн 5 ǰылдыҥ туркунында аймакта, ǰургсоветтэ школдордыҥ тоозы канча крези кӧптӧгӧн. Школдордо ӱӱрэнип тӱрган балдардыҥ тоозы канча, оныҥ канчазы уул, канчазы кыс.

2. Јаан улустаҥ канча кижи бичиккэ ӱӱрэнгэн, канча кижи ӱӱрэлӱӱн божодып чыкан.

3. Аймактыҥ бастра ǰуртында бичик билбэс улус канча $_0/^0$, ǰургсоветтэ канча $_0/^0$ кижи бичик билбэс, Оныҥ эр улустары канча, ӱй улустары канча.

Делегаткаларга бэрэр ǰакаару-ǰакылта.

Бу ǰэрдиҥ школыныҥ ижин кӧрип шиҥжилэп аларын эрмэктэжип салар кэрэк.

Ӱй улустардыҥ ǰуунын эдип, бу ǰуунда школдыҥ от чот-докладын угуп алала, школго болыш эдип турарын шӱӱжип салар.

Школго ӱӱрэнэргэ барар аргазы ǰок ǰокту балдарды ǰарттап алар кэрэгин, бу балдарга тон ӧлӱн, курсак таап бэрэр кэрэгин делегаткалар пландап салар кэрэк.

10-нчы куучын.

Бистиҥ партиябыс.

1 Капиталистар ла ишмэкчи улус озодоҥ тартышкылап јадат. Капиталистар канча-ла крэзи көп астам-кирэлтэ алып турарыҥ кичээп јадылар, оныҥ учун бойлорыныҥ ижиндэ турган ишмэкчи улусты көп иштэдип, јалын ас эдип турадылар. Ишмэкчилэр дэээ иштиҥ күнин кичӱ эдип, јалын көдӱрэрин кичээйдилэр. Бистиҥ Россияныҥ јуртында Октябрдыҥ революциязынаҥ озо база мундый-ок болгон.

2. Башкыда ишмэкчи улустыҥ сагыжында ишмэкчилэргэ оштӱ болып турганы фабрик-заводтордыҥ ээлэри, олордыҥ прикащиктары ла болор дэп туратан. Ээлэрибис бисти кыстап, јимэктэп јадылар дэп, ишмэкчилэр каанга, губернаторлорго комыдал бэрип туратан болгон, соҥында каан-да, губернатор-да, башкару кэрэгинэ турган өскө-де сайыт-бийлэр ишмэкчи улуска өштӱ болып турганын ишмэкчилэр јартатап алдылар. Алдын баштаар билэр сагышту ишмэкчилэр каан-ла, капиталистар-ла јэҥижэр дэп, революция бӱдӱрэр дэп, кружокторго биригип турар болды.

Оныҥ кийниндэ бу кружоктор ишмэкчилэрдиҥ партиязына бирикти. Мунайда, 30 јыл мунаҥ озо большевиктардыҥ коммунист-партиязы бӱтти. Революция кэрэгинэ кӱӱнзэгэн бичик-билнктӱ улус ишмекчи улуска јаан тузалу болыш эдип бэрди. Олор бай-ла јокту качан-да болзо эпкэ-јөпкө киришпэй турар улус дэп, ишмэкчилэргэ јарттап учурлап айдып туратан болгон, партияныҥ кандый-ла организацияларын бӱдӱрӱргэ ишмэкчи улуска болыжып бэрип турдылар.

3. Мундый болордо, коммунист-партиязы — ишмэкчи улустыҥ билэр сагышту, алдын баштаар улузы болып јат, јимэкчилэрдиҥ колынаҥ айрылар кэрэгиндэ тартыжар улустыҥ башчызы болып јат.

4. Россияныҥ акту кӱчи-лэ јаткан крестьян улус (јоктуу-ла орто кӱчтӱӱ) озо база кыстадып, бастырып јаткан болгон. Помещиктар, кулак байлар иштээр јэрдиҥ јакшызын талдап алатан болгон, каан бойыныҥ бийлэри-лэ крестьян улуска көп калан, јууш салатан болгон, кулак-байлар, којойымдар, оок садучылар, нэ лэ болып, крестьян улусты јимэктэп, јоксырадып, тӱрэдип туратан болгон. Становойлор, урядниктар, абыстар, камдар, јарлыкчылар помещиктарга, кулак-байларга, бийлэргэ улусты тоноп турарга болыжатан болгон. Крестьяндар революция кэрэги учун помещиктар-ла узаактаҥ бэри база тартыжып тура-

тан болгон, јэ ишмэкчи улустыҥ бириккэнниндий бириккэни јок болгон учун, батрактар, јокту, орто кӱчтӱ, аргалу кучтӱ крестьяндар биригип, партия бӱдӱрбэгэн учун, олордыҥ тартышканынаҥ нэмэ болбоды.

Соондо крестьян улус бойыныҥ революция кэрэгиндэ ишмэкчи улуска болыжып, ишмэкчилэргэ баштадып тартыжып турар болды. Ишмэкчи улус каанды, помещиктарды 1917 јылда крестьян улуска јэҥдирип бэрди.

Мундый болорло, коммунист партиязы крестьян-да улустыҥ башчызы болды.

30 јылдыҥ туркунында компартия ишмэкчи улустыҥ тартыжар, јэҥижэр кэрэгин баштап башкарып јат. Компартияга баштадып, башкартып, ишмэкчилэр лэ крестьяндар 1917 јылдыҥ октябрда капиталистарды, помещиктарды јэҥип салдылар, актарды јэҥип-ок салдылар. алтаты-јурттыҥ нэ лэ ижи-кэрэги урэлип, јайрадылып турганын јок эдип салып. эмди социализм бӱдӱрэр керегин кӧндиктирип турылар.

Компартия акту кӱчи лэ јаткандарга јуук турган учун, ишмэкчи-лэ крестьяндарга ӧштӱ улусты партияга јуутпай турган учун, партияныҥ члендэри ижин бир аай эдип, јакаару-јакылтаа уккур болып турган учун, јимэктэдип турган улус јимэкчилэри-лэ тартыжарына тазыгып калган учун компартияныҥ кӱчи тыҥ болып јат.

Компартия социализм бӱдӱрэр кэрэгин баштап башкарып јат, оныҥ ижи совет башкаруныҥ, кооперативтардыҥ, ӧскӧ де организациялардыҥ ижинэҥ башка бӧлӱнбэй, бир аай иштэлип бӱдип јат. Компартия јок болгон болзо, ишмэкчи лэ крестьян улус бойлорыныҥ ӧштӱлэрин јэҥип болбос эди. Партия јокко ишмэкчилэр-лэ крестьяндар социализм бӱдӱрип болбос. Култур сагышту бистиҥ ӧштӱлэрибис совет-башкаруды јаман атка саларын кичээп —совет-башкарузы бойы кэм јок болор эди, јэ оноҥ коммунисттарды чыгара сӱрэр кэрэк—дэп, коптоп, сайгактажып турадылар. Јэ коммунистары јок, компартия јок совет-башкару турып болбозын олор јарт билгилэп јат.

Ишмэкчи-лэ крестьян улуска нок. Ленин јаан туза јэтгирип бэрди. Ол ишмэкчилэрдиҥ баштапкы кружокторып бӱдӱргэн болгон, ишмэкчилэрдиҥ партиязын бӱдӱрэрин ол сӱрээн кичээди Ол ишмэкчи-лэ крестьян улустыҥ акту кӱчи лэ јаткандарга ӧштӱ улус партияда јок болзын дэп, партия јаҥыс аай сагышту болып турзын дэп, партиянын члендэри партияныҥ јакаару-јакылтазына уккур болып турзын дэп, 25 јылдыҥ туркунында кичээп иштэп турган болгон. Нӧк. Ленин ишмекчи улуска революция

кэрэги учун туружар јол кӧргӱзип бэрди, Нок. Ленин ишмэкчи улусты крестьян улус-ла биригэринэ, бу бириккэнин тыҥыдарына, јака-јурт башка башка укту оок албатыларга канайда болыжып турарына, социализм бӱдӱрэр кэрэгиндэ ишкэ ӱй улусты кожо тартып аларына ишмэкчи улусты ӱӱрэдип турган.

Нӧк. Леиин Коммунистыҥ Интернационалын бӱдӱрэринэ сӱрээн кӧп кӱчин салды. Бу Коммунист-Интернационал ончо ороондорыҥ коммунист-партияларын бириктирип јат, ончо ороондордыҥ ишмэкчи лэ акту кучи-лэ јаткан крестьяндардыҥ революция кэрэги учун туружып тартыжарын баштап башкарып јат.

Куучынныҥ тӧстӱ-тӧстӱ шӱӱлтэлэри.

Ишмэкчи улустыҥ ишмэкчилэрдиҥ п ртиязыныҥ болыжыныҥ шылтуунда ла Октябрда помещиктарды ак тарды, ӧскӧ дэ ӧштӱлэрди јэҥип салып, социализм бӱдӱрэр кэрэгиндэ нэ-лэ бар буудак-арпаларды јэҥип ок салар дэп, албаты-јурттыҥ нэ-лэ иш кэрэк бӱдӱрэриндэ компартияныҥ баштап турары, башкарып турары кэрэк дэп государствоныҥ учреждениелэрниҥ, организацияларыныҥ ижи компартияныҥ иш эдэринэҥ башка болор учуры јок дэп, дэлэгаткалар ундубас крэлӱ эдип, сагыштарына алынар кэрэк, революция бӱдӱрэр кэрэгиндэ, албатыныҥ нэ-ле ижи-кэрэгин јаҥыртып бӱдӱрэриндэ, партия бӱдурэриндэ Нок. Ленинныҥ иш кэрэк эткэни кандый болгон, дэп, делегаткалар јарттап алып, ундубай турар кэрэк.

Куучынныҥ јарталганын билэр кэрэгиндэ бэргэн сурулар.

1. Компартия канайда башталып бӱткэн?

2. Компартияны ишмэкчи-лэ крестьяндардыҥ партиязы дэп айтпай, јаҥыс ишмэкчи улустыҥ партиязы дэп, нэниҥ учун айдып јат?

3. Компартияныҥ кӱчи, тыҥ болоры нэзиндэ?

4. Социализм бӱдӱрэр кэрэгин компартия канайда башкарып јат?

5. Компартия јокко Совет Башккруу бар болор-ба?

6. Акту кӱчи лэ јатканда га нӧк. Ленин кандый туза јэттирип бэрди?

Јуртта куучынга киргэдий нэ бар.

1. Алтай јэриндэ, бу јуртта революция кэрэги учун канайда турушкан.

2. Мунда актар ла канайда јэҥишкэн.
3. Бу јурттыҥ эҥ-лэ баштапкы коммунисттары.
4. Бу јурттыҥ коммунист-ячейказыныҥ ижи кандый.

Куучын аайынча иш эдэр кэрэгиндэ јакаару, јакылта бэрэри.

Делегаткалар јэри јуртында пионерлэргэ канайда болыжып турарын, партячейкаларлыҥ јуундарына барып турарын эрмэктэжип, јӧптӧжип алар кэрэк.

Инв. № 1005

3115

Ойрот.
3-283

Бичикти бӱдӱрэри-лэ базарына
„Кызыл Ойрот" бирикэни.
Обл. № 210. Тираж. 300.